

Pokladni običaji Hrvatske

Merkel Đinić, Tijana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:202253>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

TIJANA MERKEL ĐINIĆ

POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

TIJANA MERKEL ĐINIĆ

POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE

Diplomski rad

JMBAG: 0303024868

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Nematerijalna kulturna baština

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tijana Merkel Đinić, kandidatkinja za magistru Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 1. rujna 2021.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Tijana Merkel Đinić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Pokladni običaji Hrvatske“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 1. rujna 2021.

SADRŽAJ	
UVOD	1
1. PODRIJETLO POKLADNIH OBIČAJA	2
1.1. Kritike vezane za poimanje pokladnih običaja	3
1.2. Razlike između poklada i karnevala	4
2. POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE	7
2.1. Kalendar poklada	8
2.2. Likovi i njihovi nazivi u pokladama	9
2.3. Tradicijska događanja u pokladama	11
3. NAJPOZNATIJI POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE	13
3.1. ZVONČARI	14
3.1.1. Karakteristike zvončara	14
3.1.3. Vrste zvončara	15
3.1.4. Legende o zvončarima	22
3.2. BUŠE	23
3.2.1. Tijek održavanja buša	23
3.2.2. Strašne buše	24
3.2.3. Lipe buše	26
3.2.4. Male buše	27
3.2.5. Velike buše	28
4. NEVALORIZIRANI POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE	29
4.1. Pokladni običaji Međimurja	29
4.1.1. Pokladne maske Međimurja	29
4.1.2. Likovi i tijek pokladnih običaja Međimurja	30
4.1.3. Običaj obrovanja	33
4.2. Pokladni običaji Istre	34
4.2.1. Pokladni ophodi maškara	34

4.2.2. Igra na ruh	35
4.2.3. Pokladni običaji u Humu	36
4.2.4. Pokladni običaji u Medulinu	37
4.3. Pokladni običaji Dalmacije	37
4.3.1. Pokladne maškare	38
4.3.2. Pokladni likovi Dalmacije	38
4.3.3. Tijek pokladnih događaja Dalmacije	39
5. NAJPOZNATIJI KARNEVALI U HRVATSKOJ	42
5.1. Riječki karneval	42
5.1.1. Revitalizacija Riječkog karnevala	42
5.1.2. Izbor kraljice Karnevala i primopredaja vlasti	44
5.2. Samoborski fašnik	44
5.2.1. Kratka povijest Samoborskog fašnika	45
5.2.2. Tijek Samoborskog fašnika	45
5.3. Senjski ljetni karneval	46
5.3.1. Tijek Senjskog ljetnog karnevala	46
5.3.2. Kretanje povorke Karnevala	47
ZAKLJUČAK	49
LITERATURA	52
POPIS PRILOGA	55
SAŽETAK	56
SUMMARY	57

UVOD

Tema ovog diplomskog rada pokladni su običaji Hrvatske. Svrha ovog diplomskog rada istražiti je pokladne običaje na prostoru Hrvatske, njihovu povijest, sličnosti i razlike, te spoznati njihovu važnost kao sastavnice nematerijalne kulturne baštine.

Tijekom izrade ovog diplomskog rada korištene su metode analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda deskripcije te povijesna metoda.

Rad je strukturiran u pet poglavlja, osim uvodnog i zaključnog dijela. U uvodnom dijelu rada izneseni su predmet i svrha rada, znanstvene metode korištene prilikom izrade rada te sadržaj rada. Prvo poglavlje bavi se podrijetlom pokladnih običaja, gdje su, uz navedeno, analizirane i kritike vezane za poimanje pokladnih običaja te razlike između poklada i karnevala. Drugim poglavljem započinje detaljna analiza teme ovog diplomskog rada, a to su pokladni običaji Hrvatske, koji su objašnjeni kroz kalendar poklada, likove i njihove nazive u pokladama te tradicijska događanja u pokladama. U trećem poglavlju analizirani su najpoznatiji pokladni običaji Hrvatske, a to su zvončari i buše. Zvončari su detaljno objašnjeni kroz svoj izgled, ophode, vrste te legende o zvončarima. Buše su analizirane kroz tijek održavanja buša, strašne buše, lipe buše, male buše te velike buše. Četvrto poglavlje bavi se nevaloriziranim pokladnim običajima Hrvatske, gdje su objašnjeni pokladni običaji Međimurja, pokladni običaji Istre te pokladni običaji Dalmacije. Pokladni običaji Međimurja analizirani su kroz pokladne maske, likove i tijek pokladnih običaja Međimurja te specifičan običaj obrovanja. Pokladni običaji Istre objašnjeni su kroz pokladne ophode maškara, *igru na ruh*, a u ovom su potpoglavlju istaknuti i pokladni običaji u Humu te pokladni običaji u Medulinu. Posljednji, pokladni običaji Dalmacije također su objašnjeni kroz pokladne maškare i pokladne likove te kroz tijek pokladnih običaja Dalmacije. Posljednje, peto poglavlje bavi se najpoznatijim karnevalima u Hrvatskoj, a to su Riječki karneval, Samoborski fašnik te Senjski ljetni karneval. Riječki karneval analiziran je kroz njegovu revitalizaciju te kroz izvor kraljice Karnevala i predaju vlasti. Samoborski fašnik obrađen je kroz kratku povijest fašnika te kroz sam tijek Samoborskog fašnika. Posljednji je analiziran Sinjski ljetni karneval, gdje je objašnjen njegov tijek te kretanje povorke. Rad završava zaključkom, popisima literature i priloga te sažetcima na hrvatskom i engleskom jeziku.

1. PODRIJETLO POKLADNIH OBIČAJA

Pokladni običaji odnose se na običaje koji su uvjetovani tradicijom koja svoje korijene ima u starim pretkršćanskim elementima iz područja magije, religije i mitologije.¹ Pokladni običaji spominju se još u antičkom Rimu jer su stari Rimljani slavili, odnosno svetkovali *saturnalije* u slavu Saturna, boga plodnosti. Slavlje je trajalo od 17. do 24. prosinca jer su tada završavali poljoprivredni radovi. Osim toga, Rimljani su slavili i 15. veljače *luperkalije* te se taj dan smatra i danas *pastirskim danom*, posvećenom bogu Lupercusu, koji je bio čuvar životinja i zaštitnik njihove plodnosti. Također, slavili su i *bakanalije*, koje su bile starorimske svečanosti u slavu boga Bakha, koje su još 186. prije Krista zabranjene od strane Senata zbog prevelike razuzdanosti.²

Povijesna odrednica pokladnih običaja i njihov podrugljiv, oporbeni i kritički stav prema vladajućim institucijama često su mete raznih osuda. Za razliku od Crkve koja je tijekom vremena postala suzdržana u pitanju pokladnih običaja, političari ponekad reagiraju nervozno. Sve navedeno je iz razloga što je snaga ovoga i njihovog svijeta te poimanje povijesti linearno, jer su oni vrlo skeptični prema ideji vječnog ponavljanja istog, što su zapravo pokladni običaji, zbog svojeg godišnjeg ponavljanja i pokušaja ritmiziranja svakodnevnog života.³

Od kasnog srednjeg vijeka pokladne povorke širile su se u gradovima katoličke Europe i to najprije u Italiji, a zatim u Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj i drugim zemljama. Nadalje, nakon otkrića Novoga svijeta pokladni običaji su se ustalili i na području Sjedinjenih Američkih Država. Najpoznatiji karneval na tom području je onaj u Rio de Janeiru, ali, poznat je i onaj u New Orleansu. Osim pokladnih ophoda, od 18. stoljeća neizostavni dio poklada bile su i maskirane plesne zabave, *redute*, koje su se priređivale tijekom cijelog pokladnog razdoblja.⁴

Dakle, podrijetlo pokladnih običaja obično se veže uz povijesne rimske svečanosti i običaje kao što su *saturnalije*, *luperkalije*, *matronalije*, *brumalije*, *bakanalije* i druge, a

¹ Zorica Vitez, Iskorak iz svakidašnjice, u: Jasna Čapo Žmegač i dr. (ur.), *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 199.

² Goran Moravček, *Mesopust je više od folklor*, dostupno na: <http://fluminensia.org/mesopust-je-vise-od-folklor>, pristupljeno 5. svibnja 2021.

³ Ivan Lozica, Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 73.

⁴ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Poklade*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49035>, pristupljeno 14. lipnja 2021.

veže se i uz utjecaj dionizijskog kulta, zajedno s ostalim ranijim agrarnim kultovima. Dakle, naučena kultura nasljednica je grčke i antičke te je sklona pozivanju na latinske izvore. U toj tradiciji važni su i hrvatski književnici koji su spominjali pokladne običaje. Tako se *drevni festivali* u rječnicima Stulića i Mikaljes povezuju s riječima *poklade* ili *pokladi*, a također ih se može pronaći u opisu *Hrvatski karneval* autora Antuna Karamanea iz 1712., u Relkovićevom *Satiru*, u djelu Luke Ilića Oriovčanina iz 1846., u Nodilovoj interpretaciji karnevala na kraju 19. stoljeća te u mnogim današnjim radovima o pokladnim običajima i karnevalu.⁵

1.1. Kritike vezane za poimanje pokladnih običaja

Cikličko poimanje vremena kao ritmičko otvaranje i zatvaranje godišnjih krugova, koje je karakteristično za narodnu kulturu, u osnovi nije povijesno, već stvara dojam vječnosti i postojanosti i nudi zaštitu od terora povijesti. Suprotno tome, politička je moć obogaćena poviješću, ona postavlja novo linearno vrijeme, koje započinje uspostavljanjem vlasti i teži napredovanju u vječnost. Tijekom povijesti su određeni društveni poretki legalizirali takve koncepte pokušajima uvođenja novog kalendara, primjerice, u vrijeme Francuske revolucije ili fašizma u Italiji.⁶

Promatrajući s antropološko-psihološke strane, pokladni običaji su u početku svojeg nastajanja imali antropejsko, to jest odvrćuće značenje, u smislu zaštite od zlih duhova i sila. Također, to je bio i magičan čin u nastajanju da se navedene sile stave u službu čovjeka kako mu više ne bi štetile niti otežavale njegov opstanak. Simbolika i smisao pokladnih običaja vežu se uz čišćenje od grijeha te pobjedu dobra nad zlim i svjetla nad tamom. Dakle, pokladni običaji, iako sinonim za zabavu, vežu se uz strah od zlih sila koje predstavlja zimsko razdoblje koje prethodi ovim običajima. Danas su motivi pokladnih običaja vrlo različiti od prethodno navedenih te privlače velik broj pripadnika mlađe generacije.⁷

Kritike izražene tijekom karnevala dio su narodne kulture, koju karakterizira podvojenost, ali istovremeno i ravnoteža između ozbiljnosti i šale. Za razliku od

⁵ Ivan Lozica, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 30.-37.

⁶ Ivan Lozica, *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 73.

⁷ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, 1997., str. 12.

narodne kulture, *kultura ljudskih žrtava* smrtno je ozbiljna i ne dopušta mnogo šala, zbog čega su pokladni običaji ponekad vrlo diskutabilna tema jer, prema nekim pretpostavkama, pogubljenje karnevalske lutke zapravo je podsjećanje na stvarnu ljudsku žrtvu.⁸ Kulturni čin odabiranja novog suverena uz žrtvu starog tijekom povijesti se ipak povezao uz obnovu moći i ciklus obnove u prirodi te se taj ritualni postupak s vremenom transformirao u zabavni čin.⁹

Slika 1. Pogubljenje Princa Fašnika u Samoboru

(Izvor: <https://zg-magazin.com.hr/zgorel-je-princ-fasnik/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

1.2. Razlike između poklada i karnevala

Poklade se najviše razlikuju od karnevala po agresivnijem i raskalašenijem pristupu. Poklade se kreću u skupinama, stvaraju buku zvonima, rogovima, klepetaljkama, vitlaju štapovima, toljagama i šibama, i, kao što je navedeno, imaju magijska obilježja.

⁸ Julio Caro Baroja, *Le Carnaval*, Gallimard, Mayenne, 1979., str. 312.

⁹ Ivan Lozica, *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 73.

Također, razlika je u tome što su poklade za primarni cilj imale otjerati zimu, demone i sile zla kako bi odbili njihovo djelovanje od ljudi, stoke, domova i usjeva.¹⁰

Prema kršćanskoj tradiciji riječ *karneval* potječe latinske riječi *caro*, odnosno *carnis*, što označava meso. Nadalje, naziv za posljednju nedjelju prije korizmenog posta, dakle bezmesnu nedjelju, slijedili su *carne levamen* i *carnelevare*, što u doslovnom prijevodu znači podignite ili uklonite meso. Iz toga su proizašli *Carnevale* te *karneval*.¹¹

Također, prema nekim izvorima riječ *karneval* svoje podrijetlo ima u infinitivu *carnelevare*, koja je bila aktualna od 14. do 16. stoljeća, koja je zapravo tretirana kao imenica i nastala od srednje-latinskog *carnem levare* i *carnislevarium*. Taj je pojam haplološki skraćen u 14. stoljeću u *carnevale* i *carnoval*. Prema Petru Skoku, hrvatski se pojam *karneval* pojavio u hrvatskim gradovima u 18. stoljeću, kao europski talijanizam, ali s njemačkim utjecajem. U dubrovačkom govoru *l* na kraju riječi mijenja se u *o*, stoga *karneva*o postaje dubrovački pojam, *karnèvô*.¹²

Međutim, međunarodna riječ *karneval* također skriva dva moguća poganska etimološka sloja. Prema jednom, *karneval* potječe iz latinskog *carnem avalere*, što znači *progutati meso*, a prema drugom iz *carrus navalis* ili *currus navalis*, što je u doslovnom prijevodu *čamac na kotačima*.¹³ U prošlosti su čamci na kotačima bili dio proljetnih svečanosti posvećenih božici Izidi, ali rimskih saturnalija, koje su, dakle, bile su preteča karnevala. Prema istraživanjima, u 14. i 15. stoljeću bilo je mnogo čamaca na kotačima u talijanskim karnevalskim povorkama.¹⁴ Zanimljivo je da su razna vozila pretvorena u čamce vrlo česta u motoriziranim karnevalskim povorkama u Hrvatskoj.¹⁵

¹⁰ Marijana Kuna, Petaračke buše, *Godišnjak*, br. 5, str. 68.-69.

¹¹ Nikola Batušić, O kalendaru, *Prolog*, vol. 53/54, br. 14, 1982., str. 21.-22.

¹² Ivan Lozica, Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 77.

¹³ Nikola Batušić, O kalendaru, *Prolog*, vol. 53/54, br. 14, 1982., str. 21.

¹⁴ Julio Caro Baroja, *Le Carneval*, Gallimard, Mayenne, 1979., str. 32.

¹⁵ Ivan Lozica, nav. dj., str. 77.

Slika 2. Motorizirana riječka karnevalska povorka

(Izvor: <https://ekonziultacije.rijeka.hr/medunarodni-rijecki-karneval-kako-ga-uciniti-jos-boljim/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

2. POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE

Poklade nisu po tradiciji zimski običaj, iako se odvijaju u vrijeme zime. Također, iako se vežu uz dolazak proljeća, poklade nisu ni proljetni običaji. Poklade označavaju međuvrijeme, običaje prijelaza između zime i proljeća.¹⁶ Astronomska godina sa svojim godišnjim dobima i fazama koje obilježava Sunce i Mjesec poslužila je samo kao temelj za propisani redosljed raspoloženja kojima je pojedinac podvrgnut kao član zajednice, a kojem se na prvi pogled prilagođavaju čak i sami prirodni elementi.¹⁷ U prirodi, poklade definiraju prijelaz između dolaska nove kalendarske godine i dolaska nove rodne i plodne godine.¹⁸

Hrvatski godišnji (kalendarski) običaji u velikoj su mjeri povezani s važnim datumima u crkvenom kalendaru.¹⁹ Kolokvijalno, poklade označavaju nered između dva reda te pogano između dviju svetinja, odnosno ovozemaljskog rađanja, te ovozemaljske smrti i nebeskog uskrsnuća u naravnom, religioznom i mitološkom smislu. Što nered za vrijeme poklada bude veći, to se više cijeni nadolazeći red, drugim riječima, što se u običajnom prijelazu napravi veći nered i žešće *bakanalije*, to će se analogijom, povratkom u red, u prirodno stanje stvari, ostvariti bolja i stabilnija svakodnevnica.²⁰

Naravno, mnoge povijesne komponente u srži su onih običaja koji su bili samo nakon toga podvrgnuti pokrštavanju, ili, u manjem stupnju, islamizaciji. Kao i svim ljudskim kreacijama, tako su i običaji izloženi promjenama i prilagodbama. Vjerski i svjetovni vladajući slojevi uvijek su tijekom povijesti utjecali na ritam svakodnevnog života i blagdane tradicionalne narodne kulture, uz razne pokušaje usklađivanja sa svojim ciljevima ili smišljanjem novih tradicija i rituala.²¹

Mitološki i religijski, poklade označavaju prijelaz između rađanja junaka ili boga i njegove nesretne pogibije te uskrsnuća, rađanja svetoga. Poklade su, zapravo, razdoblje njegova života na ovome svijetu.²²

¹⁶ Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 13.

¹⁷ Julio Caro Baroja, *Le Carneval*, Gallimard, Mayenne, 1979., str. 17.-19.

¹⁸ Slavko Braica, nav. dj., str. 13.

¹⁹ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1988., str. 9.

²⁰ Slavko Braica, nav. dj., str. 13.

²¹ Dunja Rihtman-Auguštin, Metamorfoza socijalističkih praznika, *Narodna umjetnost*, br. 27., 1990., str. 9.

²² Slavko Braica, nav. dj., str. 13.

Četiri glavna naziva za vrijeme prije uskrsnog posta su *karneval*, *poklade*, *mesopust* i *fašnik*, a rjeđi nazivi za ovo razdoblje u narodu su *maškare*, *mesojede*, *zauzi*, *veljun*, sa svim svojim varijacijama.²³

2.1. Kalendar poklada

Početak poklada različit je od dijela do dijela Hrvatske, a najčešće ga predstavljaju svetkovine poput *Svetog Martina* (11. studenoga), zatim *Svetog Nikole* (6. prosinca), *Božića* (25. prosinca), *Svetog Antuna* (17. siječnja), *Svijećnice* (2. veljače) ili *Svetog Blaža* (3. veljače).²⁴

Pokladne običaje određuje kalendar te tako osigurava planirani odušak od politike, godišnje cjelovito čišćenje zajednica, katarzu koja omogućuje novi početak te barem privid početka novog godišnjeg ciklusa u društvu.²⁵ Svjetonazor o cikličnome poimanju vremena bitna je sastavnica pokladne tradicije jer, dakle, pokladni običaji svjedoče o obnovi života i godišnjem čišćenju svijeta.²⁶

Ipak, kao pravi i najrašireniji početak razdoblja poklada smatra se vrijeme nakon *Bogojavljanja*, *Vodokršća*, odnosno *Sveta tri kralja* (6. siječnja), koji je ujedno i kraj božićnih običaja. *Sveti Vinko* (22. siječnja) ili *Vincekovo* dan je vinogradara te na taj dan vinogradari vrše gatanja na osnovi kojih proriču kakvo će biti vino u tekućoj godini. Zatim, *Svijećnica* (2. veljače) naziva se i *Svitlo Marinje*, *Kandalora*, *Kandelora*, *Svečnica* i predstavlja dan kada žene prave svijeće i daju ih blagosloviti, a tada se i vrši ophod sa prikupljanjem darova. *Sveti Blaž*, poznat i kao *Blaževo* (3. veljače), datum je kada se vrši blagoslov grla, u crkvi se blagoslivljaju svijeće, a njima se u kući križaju oko vrata da ih tijekom godine ne boli grlo. *Lakomec*, *Lakomi četvrtak*, *Tosti četrtak*, *Mali fašenjek*, *Mali fašnik* četvrtak je prije pokladne nedjelje, dan kada se meso jelo neumjereno.²⁷

Iako je kalendarski povezan s početkom korizme i pokretnim datumom najvećeg kršćanskog blagdana, Uskrsa, karneval je zapravo *posinak* kršćanstva. Svećenstvo i

²³ Isto, str. 13.

²⁴ Isto, str. 14,

²⁵ Ivan Lozica, *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 73.

²⁶ Ivan Lozica, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 194.

²⁷ Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 14.

crkvene vlasti uvijek su bili dvosmisleni u svojem stavu prema karnevalu. S jedne strane, oni osuđuju bučnu karnevalsku raspuštenost i ekscese jer u njima vide utjelovljenje zla i odjeke poganstva, a, s druge strane, nikada u stvarnosti nisu uložili ozbiljne napore da iskorijene običaj. Uz sve to vežu se dvije sintagme, a to su da bez grijeha nema pokajanja i pokore te da bez karnevala nema autentične korizme.²⁸

Prema nekim izvorima male se poklade održavaju tjedan dana prije Pepelnice, što bi mogao biti i četvrtak, a velike poklade su tri dana prije Pepelnice, tri zadnja dana poklada. U mnogim krajevima ta tri smatraju se jedinim pravim pokladama ili barem najvažnijim pokladnim razdobljem. Nadalje, *Pokladni utorak* naziva se i *Pusni utorak*. Njime, u većini slučajeva, tim danom završava razdoblje poklada, dakle to nije fiksni, solarni datum, već pomični, to jest lunarni. Međutim i nakon toga završetka, još ima događanja vezanih uz poklade, a koji se odvijaju u vrijeme korizme. *Mali fašnik*, *Lakomi četvrtak* prvi je korizmeni četvrtak, dan kada se jede preostalo meso, a treći korizmeni četvrtak poznat je ponegdje po pokladnim običajima.²⁹

2.2. Likovi i njihovi nazivi u pokladama

U raznim dijelovima Hrvatske postoje brojni likovi u pokladama i njihovi nazivi. Primjerice, *babe* su pokladni ophodnici, a *bakurine* je naziv koji označava maškare i karneval. *Bauk* je naziv za pokladno odijelo, a *baukači* su pokladna ophodna grupa. *Bembelj* je naziv za samo jednu maškaru, dok su *bučani* ponovno naziv za pokladnu ophodnu grupu. *Buša* označava masku, krabulju, krinku, *buše* su pokladna ophodna grupa ove vrste. Bušar je maškara, karnevalska zabava, a *bušari* su pokladna ophodna grupa.³⁰

Ciganika je naziv za pokladni lik Ciganke, *čaplje* predstavljaju pokladnu ophodnu grupu, a *čoroje* maškara, maskal, lik u karnevalu koji predstavlja gavrana i Ciganina. *Did* je vođa maskirane pokladne skupine, odnosno Turčin, arambaša, a *didi* i *didići* -

²⁸ Ivan Lozica, *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 76.

²⁹ Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 14.-15.

³⁰ Isto, str. 15.

pokladna ophodna grupa. Nadalje, *didi baba* su maskirani likovi u pokladama, *fašinek*, *fašinak* ili *fašnik* je glavni lik u vrijeme karnevala, nazivan još i *krnje*, *Krnjeval* ili *krnjo*.³¹

Uz navedeno, primjerice, kajkavski izraz *fašnik* njemačkog je podrijetla te potječe iz ranijeg izraza, *vastschang* ili *vaschanc*, koja se u izvorima nalazi čak u 1283., a u prijevodu znači *isprazniti zadnju čašu prije posta*, dok drugi izraz *Fastnacht* ili *Fasnacht* govori označava *noć posta* ili *noć prije posta*.³²

Gugači su ponovno naziv za pokladnu ophodnu grupu, a kuranti, kurenti su pokladni likovi, maškare. Nadalje, *larfa* ili *larva* je maska životinjskog lika za poklade, a *mačkara*, *mačkuri* i *maškare* su maskirani sudionici karnevala. *Maškarada* je pokladna povorka ili priredba. *Maškara* je sinonim za masku, krinku, obrazinu, krabulju, larvu, larfu, čuvidu, nagubnicu i vizera. Množina te riječi, dakle, *maškare* ima brojne sinonime, kao što su *pokladni ophodnici*, *mačkare*, *mačkari*, *mačkaraši*, *maskare*, *maskari*, *maškari*, *maškarade*, *maškaraši*, *maškeri*, *maškore*, *maškuri*, *fašenki*, *fašenkaši*, *fašenjkari*, *fasargare*, *fašingi*, *fašnici*, *fašnjaci*, *fašnjaki*, *fašingari*, *fašjeki*, *fašenjaci*, *fašanke*, *fašinke*, *šafanjari*, *šafingari*, *šefengari*, *vašange*, *pusti*, *krnjevali*, *karnevali*, *babani*, *djedi*, *didi*, *čarojice*, *čerjaci*, *čaraci*, *čorjaci*, *ćoraci*, *balije*, *pepelnice*, *pesnike* i *pesniki*.³³

Dakle uz izraze *karneval*, *poklade*, *mesopust* i *fašnik* često su korištene i dijalekatske i lokalne varijante navedenih pojmova. Dakle, uz *karneval* nalazi se *krnjeval*, *krnoval*, *karnèvô*, *karnivô*, *krneval*; osim *poklada* postoje i *pokladi* *poklad*, osim *mesopusta* koji *pust* i *mesopušće*, dok se uz *fašnik* susreće i *fašnjak*, *fašnjek*, *fašenk*, *fašange*, *vašange*, *fašinge* i drugo, već navedeno. Naravno, ima i pojmova kao što su *mesojeđe*, *mesoije*, *mesoveđe*, *mesuveđe*, *mesvijede* i *mrsoveđa*. Ponekad se karnevalsko razdoblje naziva jednostavno, uz aluziju na maske, *maškare*, *mačkare* i slično.³⁴

Maškuri, *naphanci*, *partenjaki*, *pikači* i *pokladari* nazivi su za pokladne ophodne grupe, *princ Karneval* jedan je od sudionika na pokladnoj zabavi kojega o ponoći *pokapaju* kao znak da je prošao karneval. *Pust* označava karneval, poklade, figuru od slame i

³¹ Na istome mjestu.

³² Niko Kuret, *Maske slovenskih pokrajin*, Cankarjeva založba v Ljubljani - Znanstveno raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana, 1984., str. 60.-61.

³³ Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 15.-16.

³⁴ Ivan Lozica, *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str.78.

dronjaka, odnosno krnju, *turica* je maskirani lik u karnevalu, bivol, a *zvončari* su najpoznatija pokladna ophodna grupa.³⁵

Pokladni likovi Mesopusa, Pusta, Poklada, Fašnika, Krnje ili princa Karnevala, koji su često različiti, imaju svoja posebna imena u raznim regijama, kao što su, na primjer, Mate, Marko, Frane i Rade. Tradicionalno, ta osoba preuzima na sebe sve grijehe prethodnih godina.³⁶

2.3. Tradicijska događanja u pokladama

Luperkalijski tip poklada prepoznaje se po skupnom maskiranju muškaraca u slične kostime, napravljene od životinjske kože i po zvonima na njima. Uz njih, javljaju se i maskirani likovi djeda i babe, medvjeda, prosjaka, Ciganina, vruga i ostalog. Ovaj tip poklada u velikoj mjeri može se odrediti kao magijski, a mnogi ga smatraju izvornijim, arhaičnijim, ruralnim, prvenstveno stočarski usmjerenim na osiguranje plodnosti žena i stoke. *Saturnalijski tip* poklada usmjeren je na odnos čovjeka i društva, sklon je drami, a karakteriziraju ga karnevalska društva, testamenti i osude, povorke alegorijskih kola, transparenti, plesovi pod maskama te dječje karnevalske priredbe. Ovaj tip češći je u urbanim sredinama te ga se doživljava kao noviju pojavu i povezan je s idejom društvenoga reda.³⁷

Sudionici događaja nisu svjesni svojih ritualnih funkcija. Njih ne zanima poticanje plodnosti i nove vegetacije, kao niti zaštita od sila zla. Oni, danas, jednostavno ponavljaju običaje svojih predaka, predajući se užicima koji su dozvoljeni, pa čak i određeni tradicijom.³⁸

Za vrijeme poklada u Hrvatskoj se tradicionalno odvijaju mnogi događaji. Primjerice, *koleda* su obredni ophodi, vremenski, značenjski i obredno vrlo bliski pokladama, a navedeno vrijedi i za običaje biranja kralja. *Šutnja* je često prisutna u pokladnim povorkama. Muške skupine svake godine u isto vrijeme ophode svoje selo, a djeluju isključivo pokretom i dizanjem buke (zvonima, trubljenjem, udaranjem). *Zastrašujuće*

³⁵ Slavko Braica, nav. dj., str. 16.

³⁶ Ivan Lozica, Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 72.

³⁷ Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 17.

³⁸ Julio Caro Baroja, *Le Carnaval*, Gallimard, Mayenne, 1979., str. 27.-28.

maske većinom su izrađene od životinjskih koža ili prikazuju životinjske likove. Sudionici glume na rubu ekscesa i ponašaju se kao divlja i neobuzdana horda. *Inicijacijska uloga* je također prisutna i to prvenstveno u muškim skupinama, a sudjelovanje u njima znak je društvene zrelosti i tu ne mogu sudjelovati nezreli dječaci.³⁹

Potom, inverzija spolova najznačajnija je i najraširenija u vidu prerusavanja muškaraca u žene, odnosno u ženske likove, rjeđe obratno. *Pokladni polaženik* je primjer inverzije spolova jer za razliku od božićnoga muškoga polaženika, ovdje glavnu ulogu ima najčešće djevojčica. Sudionica takvog obrednog ophoda na Pepelnicu u prošlosti se nazivala *premlicom* ili *prevnicom*. *Kvocanje* je naziv za običaj vrlo sličan prethodnom, kada se djevojčici, koja sjeda na pripremljeni stolčić, daruju jaja ili novčići. U oba slučaja sve se odvija u propisanoj tišini.⁴⁰ Izmjena identiteta, zamjena spolova i društvenih statusa, odnosno prerusavanje i maskiranje predstavljaju istinsku snagu i privlačnost poklada.⁴¹

Pokladno oranje na Pepelnicu je, uglavnom, napušteni običaj simboličnog, magijskog "oranja" seoskog trga, ulica, dvorišta. Posljednji događaj, *obredno ljuljanje* zabilježeno je kao ljuljanje ljudi i životinja na rastegnutim konopcima i ljuljačkama kako bi se poticalo plodnost i zaštitu voćaka, uroda i životinja.⁴²

³⁹ Slavko Braica, nav. dj., str. 17.

⁴⁰ Isto, str. 17.-18.

⁴¹ Ivan Lozica, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 11.

⁴² Slavko Braica, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004., str. 18.

3. NAJPOZNATIJI POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE

Pokladni običaji dijele se na one ruralne i urbane, odnosno već spomenute *luperkalijske* i *saturnalijske*.⁴³ Prvi, arhaični, ali i autentičniji tip pokladnih običaja, ostavlja dojam ruralnosti i uglavnom se nalazi u stočarskim regijama te su oni očuvaniji od onih urbanih. Najlakše ga je identificirati po grupnom maskiranju muškaraca u iste ili vrlo slične kostime, obično od životinjske kože, dakle runa ili krzna, i zvonima koja nose na odjeći ili u rukama, ponekad pričvršćene na drvene rašljaste rekvizite različitih naziva. Negdje u ophodima sudjeluju neoženjeni muškarci, dok su u drugima takva ograničenja više ne postoje. Specifično za navedene je da izgledaju opasno i zastrašujuće, čemu pridonose pokretom i plesom te tako progone djecu i mlade žene, pokušavajući ih posuti pepelom ili namazati čađom.⁴⁴

Druga vrsta pokladnih običaja češće se sreće u urbanim područjima i vrlo je povezana s idejom društvenog poretka. Upravo zbog navedenog promatra se kao noviji fenomen, čemu pridonosi i njegova orijentacija na odnos čovjeka i društva, tendencija k drami, verbalnoj komponenti izraza, improvizaciji i aktualizaciji. Karakteristična za ove pokladne običaje su karnevalska društva, oporuke, suđenja i osude lutke, povorke alegorijskih kola, natpisi, plakati, transparenti, pokladne novine, individualno maskiranje, plesovi pod maskama i gozbe te dječje karnevalske priredbe.⁴⁵

U pokladama, tradicionalno su se prerušavali isključivo muškarci. Tek pod utjecajem građanskih pokladnih običaja počeli su se prerušavati i žene i djeca. Na području Hrvatske, duž cijelog panonskog, dinarskog i jadranskog područja, rasprostranjeni su različiti oblici i varijante pokladnog prerušavanja. U tom mnoštvu pokladnih običaja isprepliću se oblici koji upućuju na znatnu starinu, nasuprot onima koji su u selo prodrli iz građanskih načina maskiranja.⁴⁶

Općenito, maske sa zvonima postoje na širokom području Europe. Najprije su postojale na području nekadašnjeg Rimskog Carstva, a pretpostavlja se da upravo

⁴³ Ivan Lozica, Poklade u Zborniku za narodni život i običaje južnih slavena i suvremeni karneval u Hrvatskoj, *Narodna umjetnost*, vol. 23, br. 1, 1986., str. 46.

⁴⁴ Ivan Lozica, Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 87.

⁴⁵ Ivan Lozica, O karnevalu: diverzija, kohezija, opsceno i mitsko, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 33, br. 1, 2007., str. 191.

⁴⁶ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 73.

odande pokladni običaji i potječu. Iako su se u mnogim krajevima ovi običaji izgubili, pokladne skupine sa zvonima održale su se u nekim lokalnim zajednicama gdje su popularizirane zahvaljujući karnevalima i smotrama. U Hrvatskoj, iz tog razloga, postoje zvončari s područja Kastavštine, baranjske buše, nap'hanči u Međimurju te didi iz Dalmacije.⁴⁷ U nastavku rada analizirani su zvončari s područja Kastavštine i baranjske buše.

3.1. ZVONČARI

Kastavština je pojam koji geografski obuhvaća dio oko Kastva, odnosno područje istarskog visokog Krasa koji se ističe Ćićarijom i Učkom.⁴⁸ Kastavština je područje specifično po godišnjim proljetnim ophodima, a nalazi se nekoliko kilometara od Grada Rijeke, o kojem će riječ biti također u nastavku rada. Za razliku od ostalih elemenata tradicijske kulture, ovaj je običaj ostao i dalje vrlo aktualan kao simbol lokalnog kulturnog identiteta.⁴⁹

3.1.1. Karakteristike zvončara

U vrijeme poklada desetak grupa muškaraca obilazi svoja i susjedna sela na tradicijskim ophodima po tradicijskim putevima. Neki imaju maske, a neki samo oglavlja koja simboliziraju vegetaciju i plodnost. Svakako, svi imaju ogrnute naopako okrenute ovčje kože te zvona, po kojima su i nazvani zvončari. Zvončari zvone zvonima krećući se na različite načine, za što je potrebno izuzetno umijeće, ali i fizička izdržljivost, zbog čega se smatra za zvončar ne može biti svatko.⁵⁰

Prva funkcija zvončara, kao i ostalih pokladnih likova, bila je magijska. Zvona su bila način komunikacije s nadnaravnim silama, odnosno nadnaravne sile su se tjerale vukom koju stvaraju zvona. Maske na licu štatile su snažne muškarce kako ih sile ne bi prepoznale, a izvrnute ovčje kože i maska životinjske glave u koje su zvončari bili

⁴⁷ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 216.-217.

⁴⁸ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 10.

⁴⁹ Lidija Nikočević, nav. dj., str. 27.

⁵⁰ Na istome mjestu.

odjeveni također su tjerali zlo. Osim svega navedenog, zvončari su imali i štapove u rukama.⁵¹ Osnovne karakteristike zvončara su izdržljivost, vještina, srdačnost i spremnost.⁵²

3.1.2. Karakteristike zvončara

U prošlosti su se zvončari nazivali *starim* i *starom* jer su predstavljali likove predaka od kojih se zahtijevala zaštita seoske zajednice. Zvončari su svoje ophode započinjali iz svojega mjesta, krećući se kružno i obilazeći susjedna mjesta, što je simbolički predstavljalo označavanje granica područja koje se željelo zaštititi. Također, vrlo je važno istaknuti da, primjerice, u Rukavcu i Bregima zvončari spaljuju smeće, čime se simbolizira uloga vatre.⁵³

Nadalje, mnoge skupine zvončara nose šarena oglavlja s papirnatim cvijećem i zelenilom, kako bi prizvali obilje prirode, stoke, plodna polja i ljude. Uz navedeno, pepeljenje po donjem dijelu tijela vrlo je često kod zvončara, a predstavlja simboličnu oplodnju ljudi.⁵⁴

Zvončari smisao svojeg postojanja prepoznaju u kružnim ophodima svojega mjesta i onih susjednih, koji u vrijeme pokladnog razdoblja traju od jutra do mraka, neovisno o vremenskim uvjetima. Nitko od zvončara danas ne misli da tjera zle sile, ali sudjeluju u očuvanju običaja svojega kraja i potiču zajedništvo. Pokladno vrijeme na Kastavštini smatra se dobom intenzivnog druženja, a stanovnici se u većoj mjeri doživljavaju kao zajednica, čiji su ponosni predstavnici upravo zvončari.⁵⁵

3.1.3. Vrste zvončara

Danas postoje tri osnovne skupine zvončara. Prvi su zvončari s velikim zvonom i zoomorfnom maskom na glavi, odnosno Halubajski zvončari. Drugi su zvončari s cvjetnim oglavljima i tri zvona, to jest Brežanski zvončari, Brgujski, Frlanski, Mučićevi,

⁵¹ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 215.

⁵² Isto, str. 217.

⁵³ Isto, str. 215.-216.

⁵⁴ Isto, str. 216.

⁵⁵ Isto, str. 217.

Rukavački, Zvonejski te zvončari Korenskog i Vlahovog brega. Posljednji su zvončari s oglavljima s papirnatim raznobojnim trakama i tri zvona, a to su Žejanski i Munski zvončari s Ćićarije.⁵⁶

Halubajski zvončari su zvončari s istočnog dijela Kastavštine. Njihove su maske vrlo dramatične i ekspresivne, čemu najviše pridonosi to što su napravljene od životinjskih glava. Zvona su im golema te danas svaki zvončar ima samo jedno veliko zvono, dok je u prošlosti imao nekoliko manjih.⁵⁷ Nadalje, oni su najčešće obučeni u bijele mornarske hlače i mornarske majice s crno-bijelim ili plavo-bijelim prugama, obavezno kratkih rukava. Na vanjskoj strani nogavica hlača imaju prišivenu crvenu vrpču, a oko pojasa nose zvono od 9 litara. Oko vrata imaju svileni crveni rubac, a u desnoj ruci nose mačuku. Kolonu zvončara predvodi feštar, a kraj njega su uvijek muzikanti.⁵⁸ Nadalje, povorku predvodi komandant, a jajari prikupljaju darove. U povorci sudjeluje i lik medvjeda s dva čuvara, vrag te dva lika koji nose i čuvaju lutku Pusta. Oni tako ulaze u selo, oblikuju svojim tijelima spiralu te se zbijaju kako bi zvonili zvonima. Nakon što utihnu, skidaju maske i domaćini ih nude hranom i pićem.⁵⁹

⁵⁶ Isto, str. 219.

⁵⁷ Na istome mjestu.

⁵⁸ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 66.

⁵⁹ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 219.

Slika 3. Halubajski zvončari

(Izvor: <https://hr.n1info.com/foto/a182004-tradicionalna-ophodnja-halubajskih-zvoncara/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Rukavački zvončari jedni su od najstarijih zvončarskih skupina s navedenog područja. Također, oni su i jedni od najpoštovanijih zvončarskih skupina jer je njihov doprinos za mesopusnu kulturu od velike važnosti, kako za Rukavac, tako i za cijelu Kastavštinu. Prvi izvori o rukavačkim zvončarima potječu iz formiranja zvončarske skupine pri Mjesnoj zajednici. Uz dugu tradiciju kojom se mogu pohvaliti, rukavački zvončari danas imaju veliku razliku u opremi i odjeći, u odnosu na one starijih generacija.⁶⁰ Rukavački zvončari najčešće su nosili majice kratkih rukava s crno-bijelim vodoravnim prugama, a danas su odjeveni u majice s bijelo-plavim prugama. Također, nosili su bijele platnene hlače, a preko nogavica imali su navučene čarape koje se zovu *natikače* jer se natiču preko nogavica. Ovčja koža im je dopirala do koljena, pokrivala ramena i stražnji dio leđa, a u ruci su, kao i danas imali *baltu*. Oko struka su nosili pet ili šest manjih zvonaca, a danas ih nose tri, i to jedno veće u sredini te dva manja sa strane. O rupcu oko vrata nema izvora te se pretpostavlja da je on tek naknadno uveden u zvončarsku opremu. Na glavi su nosili masku koja im je pokrivala lice, a kada je dio

⁶⁰ Ivo Jadras, *Kastavština*, Naklada Kastav, Kastav, 2010., str. 12.

Kastavštine pripao Kraljevini Italiji, Talijani su im zabranili nositi maske preko lica te su uvedene *krabujosnice*. *Krabujosnice* se izrađuju od starog šešira na koji se pričvršćuje cvijeće od šarenog krep-papira.⁶¹

Slika 4. Rukavački zvončari

(Izvor: <https://poduckun.net/rukavacki-zvoncari-obahajaju/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Zvonejski zvončari vrlo su bliski rukavačkim, kako geografski, tako i zvončarskom tradicijom, ali i obiteljskom vezom. Stanovnici Rukavca su u jednom razdoblju tijekom povijesti počeli nastanjivati područje Zvoneća, koje su prije toga koristili za ispašu stoke. Također, stanovnici Zvoneća i Rukavca su se međusobno ženili te se tako tradicija preplitala, a običaji postali vrlo slični. Zbog toga, ophodi ove dvije zvončarske skupine vrlo su slični. Najveću razliku predstavlja ruta ophoda jer zvonejski zvončari ne prolaze kroz Škrapnu i Krivu te se odvijaju u suprotnom smjeru, tjedan dana nakon rukavačkog ophoda. Njihova ruta kreće u smjeru jugozapada, odnosno, na njihovoj ruti su Sušnji, Udemer, Kućeli, Biškupi, Rukavac, Jušići, Jurdani, Mučići, Brežac, Zaluk te Zvoneće. Ponašanje i odjeća zvončara su danas gotovo identični jer muškarci nose mornarske majice i bijele hlače. Iako između navedenih zvončara postoji mnogo

⁶¹ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 27.

sličnosti, zanimljivo je to da između runejskih i zvonejskih zvončara nikada nisu zabilježeni veći sukobi, što je rijetkost za zvončarske skupine općenito.⁶²

Slika 5. Zvonejski zvončari

(Izvor: <http://www.liburnija.com/zvonejski-zvoncari/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Sljedeći su zvončari s područja Matulja, koji su specifični jer se na tom području nalazi više zvončarskih skupina. Zbog burne povijesti, odnosno zbog zabrane nošenja maski tijekom talijanske vlasti između dva rata, zvončari s područja Matulja nemaju maske, ali su zato najbrojnije skupine s oglavljima punim simbolima vegetacije. U Zvončare s područja Matulja ubrajaju se Brežanski zvončari iz Brega, Brgujski iz Brguda, Frlanski iz Frlanije, Mučićevi iz Mučića, Rukavački iz Rukavca, Zvonejski iz Zvoneća te zvončari Korenskog i Vlahovskog brega. Ovi zvončari se odijevaju malo drugačije od prethodnih te na mornarsku majicu ili kariranu košulju imaju ogrnuto ovčje krzno i *baltu* u rukama te oko pojasa po tri zvona.⁶³ Drugi nazivi za *baltu* su *mačuka*, *bačuka* i *batac* te je ona nekada izgledala kao kugla na dršku ili glava vražića, a bila je izrađena od drva. *Balta*

⁶² Franjo Matetić, *Zvoneća svojni*, Naklada Adamić, Rijeka, 1999., str. 193.

⁶³ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 219.

predstavlja simbol oružja kojim se borac u prošlosti borio.⁶⁴ Povorke zvončara s područja Matulja kreću se u parovima, osim prvih i posljednjih, koji se kreću u trojkama. Kada je prisutna publika, zvončari se kreću širokim korakom i njišu bokove. Sudaraju se, udaljavaju, pa ponovno sudare, sve to u pravilnim vremenskim razmacima kako bi zvonjava bila pravilna. U selu naprave spiralno kolo, okrenuti licem prema van, te se tada ponovno *rivaju*, odnosno guraju, te balte podignu u vis. Na kraju ophoda ih domaćini nude vinom.⁶⁵

Slika 6. Matuljski zvončari

(Izvor: <https://www.novolist.hr/regija/matuljska-zvoncarska-smotra-tisuce-zvoncara-zvonjavom-tjeralo-zimu/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Mučićevi zvončari danas su manja skupina nego što su bila u prošlosti. Ophod svih zvončarskih skupina s područja Kastavštine zahtijeva veliku razinu fizičke spreme, ali ruta mučićevih zvončara zasigurno je najteža i najzahtjevnija ruta u Kastavštini, duga 18 kilometara. Obilaze se Mučići, Jurdani, Jurdanići, Rukavac, Mihotići, Matulji, Rubeši, Spinčići, Vlahov Breg i Jušići te se ponovno ide prema Mučićima. Navedeni

⁶⁴ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 23.-24.

⁶⁵ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 219.

se ophod završava na pusnu nedjelju, a uz njega, mučičevi zvončari imaju dodatan ophod do Brguda. Njegova povijest seže od 1984., a kreće u utorak, na dan Pusta. Zvončari su odjeveni jednako u oba ophoda.⁶⁶

Slika 7. Mučičevi zvončari

(Izvor: <https://www.riprsten.com/kastav/docek-muciceveh-zvoncari-i-maskar>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Posljednji su Žejanski i Munjski zvončari. Nalikuju na pokladne likove iz slovenske regije, ophode u manjim skupinama, najčešće samo dva, a ponekad četiri zvončara. Razlikuju se od prethodnih jer imaju dvodijelnu ovčju kožu, a oglavlja, odnosno šeširi, imaju duge papirnate trake i ukrase. Na dan pusta kreću u susjedna sela, dakle, Munjci idu u Žejane, a Žejanci u Male i Vele Mune. Njihov predvodnik je *kapo*, koji se brine o disciplini i organiziranosti ophoda. U ophodu, oni trče i pred kućama poskakuju i zvone usklađeno sa svojim parom. Upravo je koordiniranost zvonjave element koji ih razlikuje od ostalih zvončara.⁶⁷ Munjski zvončari nose također mornarske majice kratkih rukava, a njihove bijele hlače imaju plavu vrpcu s vanjske strane nogavica koje prelaze preko visokih crnih cipela. Nadalje, oni nemaju ni pričvršćene maramice niti nose rubac oko vrata, a ni runa na leđima. Munjski zvončari imaju *klabuk* koji se razlikuje od žejanskog *kumarka*. Plašt je ispunjen cvjetovima od krep-papira raznih boja. Na prednjoj se strani

⁶⁶ Lidija Nikočević, *Zvončari i njihovi odjeci*, Naklada Kvarner, Kastav, 2014., str. 58.

⁶⁷ Lidija Nikočević, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Alan Čaplar (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 219.-220.

klabuka nalaze tri velika cvijeta, a na vrhu je lepeza, to jest roža kod žejanskih zvončara. Oko pojasa zvončari nose *kožuh*, odnosno traku od ovčjeg runa. Munjski zvončari u ruci nose baticu, to jest kijaču, a ritam trčanja i zvonjenja je kod munjskih zvončara brži nego kod žejanskih.⁶⁸

Slika 8. Žejanski zvončari

(Izvor: <https://bastina.hr/kud/udrugazejanski-zvoncari/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

3.1.4. Legende o zvončarima

Zvončari su, osim po brojnim karakteristikama, specifični po tome što se uz njih vežu brojne legende. Primjerice, postoji legenda o tome kako su turski osvajači prodirali u hrvatske krajeve te je tada narod morao voditi bitke za svoj opstanak. Među bitkama istaknula se ona na Grobničkom polju jer ondje narod nije znao kako se obraniti od Turaka. Tako su došli na ideju da obuku životinjske kože, stave praporce oko pojasa i maske na glavu. Osim sebe, maskirali su i stabljike kukuruza kako bi sličile na ljudske figure i izazvale dojam masovnosti te tako uplašile Turke. Kada su Turci vidjeli taj prizor, oni su se zaista uplašili, što su Hrvati iskoristili i pobijedili ih. Prema legendi, vjeruje se da je i Bog pomogao Hrvatima te da je bacao užareno kamenje s neba jer

⁶⁸ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maskare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 77.

su se borili protiv poganstva. Grobničko polje tada je navodno bilo prekriveno leševima te se vjeruje da mu ime potječe od tog događaja.⁶⁹

Naravno, postoji i druga legenda, prema kojoj su se pastiri, kada su se spremali s ovcima krenuti u goru na proljeće, oblačili u životinjske kože, stavljali maske i praporce oko pojasa te tako veselili po selu. Svojim su ponašanjem i opremom privlačili pozornost vještica koje zbog toga nisu naudile ovcima.⁷⁰

3.2. BUŠE

Buše pripadaju pokladnom običaju baranjskih Hrvata te su ujedno i naziv za preodjevene sudionike navedenog običaja.⁷¹ Kao i za zvončare, i za buše se vežu razne legende, od kojih je najpoznatija također o protjerivanju Turaka, no s područja Baranje. Ondje su se Šokci prerušili u zla bića s rogovima, odjenuli u ovčja krzna i naoružali vilama, motikama i kosama. Svojim su strašnim izgledom preplašili Turke, koji su, prema legendi, krenuli u vodu i tako se utopili.⁷²

3.2.1. Tijek održavanja buša

Buše neslužbeno započinju lakomim četvrtkom, odnosno četvrtkom prije poklada, za koji se vjeruje da je ispunjen magijskim činima. Zbog takvih se vjerovanja, primjerice, u Torjancima moralo jesti devet puta jer se taj dan nazivao i *lakomac*. Na lakomi je četvrtak običaj bio kuhati svinjski jezik u paprikašu od krumpira i peći razne kolače. Osim toga je u Topolju običaj bio da se na lakomi četvrtak jede puno mesa i kobasica da bi se sve ono što vlasnici pojedu prenijelo na marvu, odnosno stoku.⁷³

Buše se održavaju u vrijeme poklada, od nedjelje do utorka prije Čiste srijede. U Podunavlju se za *poklade* češće koristi pojam *fašanage*, no, vrlo često se ti pojmovi paralelno upotrebljavaju. Zbog navedenog se tri dana održavanja poklada, odnosno

⁶⁹ Franjo Šepić-Bertin, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997., str. 17.

⁷⁰ Na istome mjestu.

⁷¹ Zdenka Lechner, *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*, Hrvatsko društvo folklorista, Zagreb, 2000., str. 263.

⁷² Željko Predojević, *Usmene priče Hrvata iz južne Baranje*, Centar za kulturu Grada Belog Manastira, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir, 2018., str. 18.

⁷³ Zdenka Lechner, nav. dj., str. 269.

fašanaga nazivaju *pokladni* ili *fašanski dani*. Pri tome, važno je napomenuti da se buše održavaju samo dva dana te da se nedjeljom ne ide u buše. Utorak je najvažniji dan poklada ili fašanaga te se onda održavaju glavne fašanage te se on naziva velike fašanage. Na velike fašanage buše cijeli dan obilaze selo, a večer do ponoći provode u gostionici.⁷⁴

Tijekom povijesti običaji su se razlikovali te su nakon Prvog svjetskog rata u Podunavlju buše svoje ophode umjesto u gostionici završavale običajem koji se naziva *ulice*. U ulicama se palila vatra koja se ložila vrbinim granama, kukuruzovinom ili trskom, a preko nje su preskakali mladi. Predaja o ovom običaju nije poznata, ali prema kršćanskoj inačici buše su palile vatru na ulicama kako bi otjerale neprijatelje te osvijetlile put Isusu Kristu.⁷⁵

Danas je poznat običaj u Topolju, kada na znak zvona Romkinje dođu kako bi pokupile sve kolačiće te kako ne bi ostalo nikakve masnoće jer je poznato da se za vrijeme poklada obilno jede i pije te su česti bili kolači pečeni na masti. Nadalje, u Baranjskom Petrovom Selu se poslije ponoći jedan od buša preoblači u crno odijelo s papirnatom biskupskom kapom te popepeljaju prisutne, zbog običaja u kojemu se na Čistu srijedu sve čisti u pepelu. Dakle, osim što su poklade dani veselja, oni su i dani darivanja, slobode i obilja.⁷⁶

3.2.2. Strašne buše

Strašne buše ili strašni predstavljaju pokladne likove koji izgledaju zastrašujuće, a njihov naziv ovisi o mjestu u kojem se nalaze. Osim navedenog, nazivaju se još i *kožuvari*, *rogonje* ili *gadne buše*.⁷⁷

Specifično za strašne buše jest to što se u njih maskiraju samo muškarci. Oprema strašnih buša sastoji se zakrabiljene glave i lica, dugačkog kožuha s preokrenutim runom, remena i štrange, to jest užeta od rogoza, na kojem na prednjem dijelu visi velika kleпка, te od bijelih platnenih gaća koje su napunjene slamom i zavezane ispod koljena. Na nogama imaju obuću kao u prošlosti, dakle opanke kaišare, uobičajene

⁷⁴ Isto, str. 265.-266.

⁷⁵ Isto, str. 267.-279.

⁷⁶ Isto, str. 267.

⁷⁷ Isto, str. 269.

opanke, čizme ili cipele. Svaka buša u rukama ima štap ili drvenu sablju te neki instrument kojim može praviti buku. Jedna buša nosi bepku, odnosno lutku koja predstavlja dijete. Buše imaju i larfe, drvene maske napravljene od drveta vrbe, na način da slični ljudskom licu, te je obojena bojama, a to su najčešće crvena, crna i bijela. Na njih se dodaju rogovi, pravi od životinja ili oni drveni. Strašne buše imaju i štap, koji može biti i samo grana vrbe ili nekog drugog drveta, a može biti i ćula, toljaga ili olovnjača, dakle, štap koji završava drvenom ili olovnom kvrgom. Strašne buše ne ophode organizirano, već spontano, i to u one kuće u kojima znaju da ima dobrog vina.⁷⁸

Strašne buše imaju svoju tradicionalnu povorku koja kreće od glavne ulice prema najkraćoj ulici u selu. Običaj je da strašne buše naprave nered, da sve polome, poruše i da svima prkose, a djeca, kao najmlađi stanovnici sela jedini imaju privilegiju pratiti strašne buše i vikati im pošalice i rugalice. Jedna od rugalica je sljedeća:

Bušo njušo repati
Sutra ćeš krepati.
Teško onoj lopati,
Koja će te kopati.⁷⁹

⁷⁸ Isto, str. 269.-272.

⁷⁹ Marijana Kuna, Petrarčke buše, *Godišnjak Ogranaka Matice hrvatske*, Edo Jurić (ur.), Beli Manastir, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, 2008., str. 78.

Slika 9. Strašne buše

(Izvor: <http://www.baranjskikulen.hr/baranjske-buse-%E2%80%93-ocuvanje-stoljetne-tradicije-n16>, 15. lipnja 2021.)

3.2.3. Lipe buše

Kao suprotnost strašnim, u pokladnim običajima Baranje sudjeluju i lipe buše koje su zadužene za lijepu zabavu jer one obilaze selo veseleći se i pjevajući. Lipe buše su odjevene u narodnu nošnju, imaju veo preko lica i vrlo često se ovdje radi inverzija spolova, odnosno, žene se obuku kao muškarci, a muškarci kao žene. Lipe buše obilaze selo u pratnji gajdaša ili tamburaša te posjećuju svaku kuću u kojoj nije bilo smrtnog slučaja. Lipe buše tako ulaze u dvor kuće, otplešu kolo ili otpjevaju pjesmu, kolo se igra za kudelj, a domaćini ih nude kolačima, vinom ili sokom te im daruju jaja i slaninu koje lipe buše na kraju ophoda prodaju kako bi platiti svirače koji im na kraj poklada sviraju u gostionici.⁸⁰

⁸⁰ Isto, str. 274.-175.

Slika 10. Lipe buše

(Izvor: <http://hotspots.net.hr/2018/01/petaracke-buse-pokladni-obicaji-baranje/>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

3.2.4. Male buše

Male buše uvod su prije Velikih buša, koje se održavaju tjedan dana kasnije. Tada djeca oponašaju odrasle, njihovi su kostimi različiti, nose narodne nošnje, a lica su im prekrivena koprenima te se i oni nazivaju Lipe buše. Tada se, dakle, djevojčice oblače kao žene, a dječaci kao muškarci. Maske moraju biti vrlo uvjerljive te djeca svoje nošnje pune jastucima ili slamom, kako bi izgledali što veće i odraslije. Tada, kada su kostimi spremni, izlaze na ulice. Promijene svoj hod i glas, kako se ne bi moglo prepoznati tko je iza maske. Neizostavna među lipim bušama je strašna buša. Strašne buše moraju prestrašiti publiku te se u tu svrhu koriste maskama i šibama. Male buše tada koriste priliku kako bi se osvetile velikim bušama, no, u tome moraju biti oprezni jer će im isto raditi velike buše, tjedan dana nakon.⁸¹

⁸¹ Isto, str. 73.

3.2.5. Velike buše

Velike buše, dakle, započinju na Pokladnu nedjelju. Njihova priprema kreće nakon ručka kada kreću oblačiti narodne nošnje i dočekivati gostujuća kulturno-umjetnička društva. Velike buše se oblače na način da se muškarci oblače u djevojke i obratno. Šećući povorkom, ulaze u dvorove kojima su vrata otvorena i gdje domaćini poslužuju buše jelom i pićem. Povorka je većinom u pratnji tamburaša koji su također odjeveni u nošnje i uveseljavaju ophod.⁸²

Tijekom povorke, pjevaju se tradicijske pjesme, kao:

*Poklade su mило janje moje,
Barem da su u godini troje, poklade su da se veselimo,
A korizma da se žalostimo.*⁸³

⁸² Isto, str. 75.

⁸³ Na istome mjestu.

4. NEVALORIZIRANI POKLADNI OBIČAJI HRVATSKE

Osnovna karakteristika pokladnih likova je njihova grotesknost, koja proizlazi iz načina odijevanja i oblikovanja maski. Materijal iz kojeg su izrađene maske je najčešće drvo. Drvene maske susrećemo na cijelom euroazijskom području, srednjoj Europi i na Balkanu, u Alpama i podalpskom području i dalje u Panonskoj nizini.⁸⁴

Uz ophodnike sa zvonima, i u nevaloriziranim pokladnim običajima Hrvatske nerijetko se pojavljuju i maskirani likovi djeda i babe, Ciganina, vraga, popova, lopova, brijača, medvjeda, prosjaka, putujućih trgovaca, žandara i drugih.⁸⁵

4.1. Pokladni običaji Međimurja

Pokladni običaji i pokladno prerušavanje uz upotrebu drvenih maski u Međimurju su se do danas održali jedino u selu Turčišću. Ondje se *maškuri*, *maškori*, *baukači* ili *kugači* počinju pripremati već 14 dana prije fašnika. Pokladno veselje raste što je bliži fašnik, a u nedjelju uoči poklada i na fašnički utorak veselje dostigne vrhunac.⁸⁶ Iz svake kuće u poklade idu po dva do tri člana i to *neoženjeni dečki* i *puce*, ali i oženjeni ljudi.⁸⁷

4.1.1. Pokladne maske Međimurja

Po obliku i upotrebi međimurske pokladne maske mogu se svrstati u tri grupe. Prva grupa su antropomorfne maske, kojima pripadaju *larfe* i *lafre*, koje pokrivaju samo lice, a izražavaju ljudski lik. Druge su maske s antropomorfnim i zoomorfnim elementima, *lampe*, koje izražavaju ljudski lik kojem su dodani i životinjski elementi rogovi i *gubec*. Posljednje su zoomorfne maske *čaplje*, koje predstavljaju glave životinja te koje se ne stavljaju na lice nego se na štapu drže ispred lica. Maske su izrađene iz vrbova drva

⁸⁴ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 73.

⁸⁵ Ivan Lozica, *Hrvatski kamevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 192.

⁸⁶ Ljubica Ramušćak, nav. dj., str. 74.

⁸⁷ Katica Benc-Bošković, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 81.

te obojene najčešće crvenom, plavom i bijelom bojom. Sjaj na maskama se postiže premazivanjem raznim mastima i uljima.⁸⁸

4.1.2. Likovi i tijek pokladnih običaja Međimurja

Maškuri se oblače u stara odijela ili u dijelove narodne nošnje s naopako navučanim kožusima. Lica pokrivaju drvenim maskama koje zovu *lampe* ili *larfe*, a rjeđe lica pokrivaju i maramama.⁸⁹ Pojedini maškuri nose na sebi ili u ruci neizostavne elemente, a to su mjedena ili željezna zvona, željezni lanci, štapovi, metle i slično, čime stvaraju buku i zastrašuju djecu. Na pokladni se utorak maškuri pojavljuju od jutra do navečer. Toga dana mogu se vidjeti pojedinačne maske, zatim manje ili veće skupine, koje obavljaju neku pojedinačnu akciju ili radnju.⁹⁰

Među *maškurima* se ističu likovi *cigana* i *cigankе* s djetetom te, neovisno o njima, *kum* i *kuma* koji nose dijete na krštenje. Specifično za navedene likove jest da oni uvijek nastupaju u preobrazbi obratnog spola, a dijete predstavlja slamnata lutka. *Ciganin* je obučen u *otrcano* muško odijelo s *lafrom* na licu, a u ruci ima štap.⁹¹ Ciganka je obučena u šarenu haljinu s maramom na glavi vezanom pod bradom i crnom bojom namazanim licem. Pod rukom u koritu ciganka nosi *dete*, dok u drugoj ruci drži *štublju*, posudu za zelje, to jest kupus. Svako toliko ciganka polaže *dete* s koritom na zemlju, *ziblje ga* i iz *štublje* ga hrani. Za to vrijeme ciganin sa štapom plaši okupljenu djecu. *Ciganka* i *ciganin* uvijek zajedno obilaze selo, nikoga ne gledaju i ne razgovaraju, samo zalaze u kuće koje žele porod. Poslije obilaska čitavog sela *ciganin* i *ciganka* neprimjetno nestaju, a pojavljuju se tek na glavnoj pokladnoj svečanosti pred kraj dana.

92

⁸⁸ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 74.

⁸⁹ Na istome mjestu.

⁹⁰ Katica Benc-Bošković, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 81.

⁹¹ Ljubica Ramušćak, nav. dj., str. 74

⁹² Katica Benc-Bošković, nav. dj., str. 82.

Slika 11. Pokladni likovi *ciganina*, *cigankete* te *kume*
 (Izvor: <https://lokalni.vecernji.hr/gradovi/za-me-imurski-fasnik-vec-prijavljeno-800-maskara-2679>, pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Na sličan način selo ophode *kum* i *kuma*, obučeni u dijelove narodne nošnje i nose dijete na krštenje.⁹³ Oni ophode selom obučeni u dijelove narodne nošnje te nose dijete, odnosno slamnatu lutku. *Kum* nosi u zdjeli kolače i litru vina te hrani dijete koje *kuma* drži u rukama na koritu.⁹⁴

Gotovo je iščezao oblik skupnog maskiranja *hertarija*, a to su, prema tradiciji, skupine s devom i konjem. Životinjske likove prikazuju po dva momka preko kojih je prebačena lanena plahta.⁹⁵ Lik *deve* improviziran je dalje tako da se štap ili metla ovije slamom i plahtom u obliku dugog vrata i glave. Prednji, prekriveni momak nosi štap s tom glavom visoko podignuto u rukama i klima njome u ritmu hoda. Stražnji momak drži se za prednjega rukama u polupognutom položaju te tako čini stražnji par nogu i leđa životinje. Preko leđa *deve* prebačeno je užo na kojemu su na krajevima privezane kante ili vreće. *Devu* prate dva goniča, a to su obično maškuri lampe. Slično kao *deva* prikazan je i *konj*, samo što mu je glava manja i na kraćem vratu. Konj ima rep od

⁹³ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 74.

⁹⁴ Katica Benc-Bošković, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 82.

⁹⁵ Ljubica Ramušćak, nav. dj., str. 74.

užeta, a na leđima nosi teret. Gone ga dva maskirana goniča. Obje ove grupe prolaze nekoliko puta kroz selo, smiješno poskakuju, a oko njih se okupljaju ostali maškuri i brojna seoska djeca.⁹⁶

U čitavom Međimurju dobro su poznati likovi *babe* i *djeda*, a susreću se u različitim varijantama prerusavanja. Također, i kod ovih likova uobičajena je travestija. Oba lika su vrlo vesele i šaljive figure. Tako je donedavno *baba* imala na leđima *puklju*, grbu, dok u ruci nosi metlu od šibe kojom neprestano maše. Pojavljuju se uvijek zajedno, a u završnoj svečanosti sudjeluju aktivno u smiješnim doskočicama. Godine 1957. u izvorima ova su dva lika prikazana na način da *baba* nosi *deda*. *Babu* i *deda* predstavljao je jedan momak i to tako da je gornji dio tijela obukao kao muškarac, a donji u žensku suknju. On je pred sobom nosio od slame napravljen dio ženskog lika od pasa na više, a straga na leđima objesio je oko pasa muške hlače i cipele, također napunjene slamom.⁹⁷

Poznata je i obijesna skupina *maškura* koji glavu pokrivaju maskom *lampa-birkon*, što je maska s obrazinom i ovnovskim rogovima. Navedenu skupinu *maškura* nazivaju *baukači*, *kugači* te *nap'hanci*. Oni su obučeni u bijele široke *gaće* i *robaču*, a nogavice i rukavi su im pri dnu vezani uzicom, a čitav prostor oko tijela ispunjen slamom. Oko struka su opasani remenom ili uzicom na koju je obješen zvonac *torontač* ili *trlontač*. Postoji i grupa svatova koju čine *zaručnica*, *mladoženja*, *pod snehalja*, *djever* i drugi, obično u travestiji.⁹⁸

Uz ovaj se događaj pjevaju stihovi:

Tu za repu, tu za ljen

tu za masno zelje.

Fašnjik se je oženil

Pepelnicu zaručil.

Pepelnica zaručnica

⁹⁶ Katica Benc-Bošković, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 83.

⁹⁷ Isto, str. 82.

⁹⁸ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, 1962., str. 76.

*Fašnjik mladoženja.*⁹⁹

Od pojedinačnih maski donedavno bio je poznat lik *smrti*. To je prurušeni momak ogrnut bijelom plahtom s bijelim rukavicama i kosom u lijevoj ruci. Na licu je imao masku *lafru smrt*. Ovaj *maškur smrt* ide sam po selu, zalazi u pojedine kuće i dvorišta, ništa ne govori i ne prima darove.¹⁰⁰

4.1.3. Običaj obrovanja

Poznat je i običaj *obrovanja* sela koje se obavlja s ornicom i plugom, tako da dvojica u ulozi konja to vuku selom.¹⁰¹ Ovaj se običaj održavao do Drugoga svjetskog rata. U njemu je sudjelovalo mnogo *maškura*, iako su funkcije oko *obrovanja* vršili određeni *maškuri*. Dvije *maškure lampe* u ulozi konja vuku lancima ornice na kojima je privezana *vlačuga*. Na *vlačugu* se položi daska na kojoj je smješten *plug*, a na daski kraj pluga sjede dva *maškura*, obično *nap'hanci*, koji predstavljaju kočijaše i neprestano mašu bičevima i tjeraju *lampe* u ulozi konja. Na taj način maske obilaze selo, odnosno oboravaju ga. Ostali *maškuri* trče i skaču oko navedene skupine, stvaraju pritom veliku galamu i buku.¹⁰²

Pred kraj dana *fašnika* svi se *maškuri* uz sudjelovanje seljaka sastaju na raskrižju *fruku*. Ovdje u velikom veselju i raspojasanosti uz pjesmu, uz *prdu* i glazbu, danas pratnju harmonike, obijesni *maškuri* skaču, plešu i pjevaju. S tog mjesta *maškuri* u manjim i većim skupinama koje formiraju povorku odlaze na obalu rijeke Trnave. Tamo obavljaju posebnu radnju i to *vješanje cigana*. U liku *cigana* gledaju neku istaknutiju ličnost iz sela i koriste se pokladnim običajima da je ismiju ili kazne. Optuženog *cigana* dovode na određeno mjesto. U kola su upregnuti *maškuri naph'anci* ili *maškuri medvedi*, momci koji su prurušeni u kožuhe s ovčjim ili jarećim krznom. *Cigan*, kraj kojega su smještena vješala galge, sjedi tužno na kolima. Njega pred cijelim skupom krive da je *vkral*, odnosno ukrao nešto, ili nekom sličnom optužbom, nakon čega mu izriče smrtnu kaznu. *Ciganka* s koritom u ruci plače i nariče za svojim mužem, kao i

⁹⁹ Katica Benc-Bošković, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 83.

¹⁰⁰ Isto, str. 82.

¹⁰¹ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 76.

¹⁰² Katica Benc-Bošković, nav. dj., str. 84.

ostali maškuri, dok narod viče da ga objese. Za to vrijeme *cigan* lukavo bježi s kola na određeno mjesto, obično na koju *parnu*, odnosno dio štaglja gdje se sprema sijeno. Za njim bježe četiri *maškura* da ga uhvate, a u *parni* je već otprije spremljena slamnata lutka slična ciganskom liku. Razdragani maškuri vuku *cigana*, slamnatu lutku, te uz povike i veselje izvrše vješanje. Na molbe i zapomaganje *ciganke*, *maškuri* skidaju *cigana* s *galga*. Zatim ga na kolima vode do rijeke Trnave i tamo ga s mosta utapaju. Po završetku ovog prizora *maškuri* napuštaju ovo mjesto. Uz pjesmu i povike vraćaju se na raskrižje *fruk* i dočekuju Pepelnicu.¹⁰³ U opisanom obliku pokladni običaji održali su se uglavnom do danas, zahvaljujući radu stručnjaka koji stalnim interesom i poticanjem nastoje da se ti običaji održe u izvornom obliku.¹⁰⁴

4.2. Pokladni običaji Istre

Pokladni običaji su u Istri poznati od davnina, stoga danas na ovom području postoje maškarane povorke u mnogim selima te dječje maškare.¹⁰⁵ Pokladni običaji u Istri započinju već na dan Svetog Antuna Pustinjaka koji se slavi 17. siječnja. Posebno se slavi Pusna nedeja, ali i Pusni *pondejak* i utorak Pust, kada se spaljivanjem Pusta završavaju svi pokladni običaji. Pust završava na Pepelnicu, 42 dana prije Uskrsa, no običaji ovise od mjesta do mjesta. Tako, primjerice, vladavina maškara na Buzeštini završava na Pepelnicu, spaljivanjem Pusta te mlinarskom igrom na ruh, o kojoj će biti riječ u nastavku rada.¹⁰⁶

4.2.1. Pokladni ophodi maškara

U Istri maškare obilaze sela od nedjelje do utorka. Glavni predstavnik maškara je najčešće stariji muškarac, čija je dužnost riješiti moguće probleme. Također, on je zaslužan za pobiranje darova te za izricanje zahvala domaćinima, a uz njega uvijek hodaju i svirači. Maškarani ophod maškara najprije obavljaju po susjednim selima, a na kraju ophode i svoje. Pored svake kuće pred kojom zastanu uvijek otplešu ples i to

¹⁰³ Na istome mjestu.

¹⁰⁴ Ljubica Ramušćak, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 76.

¹⁰⁵ Mirjana Margetić, Dječje igre na otvorenom i blagdansko darivanje djece u Istri, *Etnološka istraživanja*, vol. 14, 2009., str. 140.

¹⁰⁶ Jakov Mikac, *Istarska škrinjica*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977., str. 238.

jedni s drugima ili s domaćinima. Za to vrijeme Pust ili Pustica izvode razne šaljive točke. Nakon što zahvale, maškare idu prema sljedećoj kući, a tijekom ophoda se zaustavljaju i u seoskim gostionicama, gdje ostavljaju sve poklone dobivene od domaćina, a kasnije ondje djevojke pripremaju večeru od njih. Zabavi su se znali pridružiti i oni koji nisu sudjelovali u maškarama, a često je na zabavi bio i seoski župan. Zabava prema tradiciji traje do 23 sata, odnosno, dok se ne začuje zvono. Na Čistu srijedu običaj je bio sastati se ujutro i spaliti Pusta, koji je bio napravljen od slame.¹⁰⁷

4.2.2. Igra na ruh

Igra na ruh pučka je igra koja se igra na cesti od Svetog Ivana do Mosta. Igra na ruh je igra bez natjecateljskog karaktera, a igra se za vrijeme Pepelnice, kako bi simbolizirala pripremu za korizmena odricanja. Pretpostavlja se da je igra nastala oko 1735. Početci navedene igre vežu se uz netrpeljivosti koje su tijekom povijesti postojale između vlasnika vodenica uz Mirnu. Razlog tomu bila je međusobna konkurencija, koja je postojala sve do trenutka kada su se zajedno okupili na maškarama te kao znak pomirenja za večeru ispekli ovna. Jedan od vlasnika je ovnove rogove bacio, uz riječi da se svi prestanu međusobno bosti, što su ostali prihvatili. Na Čistu srijdu bio je običaj da se muškarci i mladići sastaju blizu izvora rijeke Mirne na Ravnici, gdje je nekada bio malin, to jest mlin Koračnjaka, Cota i Blažinčića, a nakon nestanka mlinova, od 1930. igrači se sastaju na cesti kod Svetog Ivana Mosta.¹⁰⁸

Pravila igre na ruh predvodi tročlano povjerenstvo, koje se sastoji od dva sudca i pisara. Igrači su, dakle, isključivo muškarci, a ruh, odnosno rog, koji je u većini slučajeva volovski, prvi po tradiciji baca najstariji igrač, nakon čega se u igru uključuju i ostali, koji bacaju baticu, drvenu palicu s kvrgom na kraju, što bliže bačenom rogu. Pri tome, igrač mora izgovoriti ime sljedećeg bacača, nazivajući ga nadimkom ili šaljivim opisom, a ako to ne učini, dobiva negativne bodove. Posljednji bacač mora izgovoriti riječi *paga tosto*, a igra završava u sumrak, jer se nakon njega više ne može bilježiti udaljenost batica od ruga. Sve se to odvija kod gostionice Most, gdje se zbrajaju negativni bodovi te se prikupljaju novci za zajedničku večeru. Smisao igre na ruh je u

¹⁰⁷ Isto, str. 222.- 224.

¹⁰⁸ Isto, str. 238.

pokladnoj slobodi riječi jer se ondje cijeni prozivanje suigrača na šaljiv opisni način, koji aludira na suigračeve mane ili neki specifični događaj, nego nadimkom.¹⁰⁹

Slika 12. Igra na ruh

(Izvor: <https://www.glasistre.hr/istra/u-znaku-stare-mlinarske-igre-na-ruh-u-buzetskoj-se-kotlini-na-pepelnicu-prvo-jede-bakalar-a-zatim-baca-volovski-rog-i-batice-od-ostarije-do-ostarije-701474>, pristupljeno 16. lipnja 2021.)

4.2.3. Pokladni običaji u Humu

U Humu su mladići najčešće odijevali ženske haljine, a djevojke su odijevale svečanija muška odijela. *Pustova*, to jest *Ćicina* partnerica, obavezno je bio mladić koji je bio odjeven u staru bijelu haljinu koju su nazivali *Korizma* ili *Pustica*. *Pustica*, to jest *Ćicka*, u naručju je nosila dijete ili lutku napravljenu od slame i oponašala majku koja doji, a međusobno su *Pust* i *Pustica*, odnosno *Ćić* i *Ćicka*, oponašali muža i ženu. Uz njih su se još pojavljivali i *dimničar* u crnom odijelu i *medik*, liječnik u bijeloj odjeći. Maškare

¹⁰⁹ *Igra na ruh*, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1744/igra-na-ruh>, pristupljeno 1. lipnja 2021.

su u Humu pjevale, plesale te izvodile šale, a stanovništvo se veselilo i darovalo ih jajima, slaninom, vinom i kobasicama.¹¹⁰

4.2.4. Pokladni običaji u Medulinu

U Medulinu je na *pusni* utorak bilo uobičajeno da se mladići oblače na tri načina, odnosno u mornare, u poderana muška odijela i u moderne. Tako obučeni obilazili su Medulin kolima koje je vukao magarac, a na kojima je bila bačva na kojoj je sjedio slamnati *Pust*. Povorka je kolima prolazila Medulinom i prikupljala darove kojima ih je stanovništvo darovalo, a koji su isti kao i u Humu, dakle, jaja, kobasice i vino. Muškarci su uz pjesmu i ples dolazili do trga, gdje bi pijanog *Pusta* skidali s kola i posjeli ga nasred trga kako bi se oko njega okupili ljudi. Tako se sastavljao sud koji je *Pusta* osuđivao na smrt spaljivanjem. *Pusta* bi zatim zapalili te bi se oko njega svi prisutni uhvatili za ruke i zaplesali balun uz svirku na mijeh.¹¹¹

4.3. Pokladni običaji Dalmacije

U prošlosti su se ljudi u Dalmaciji maskirali više, a danas mnogo manje. U Gornjem Humcu na Braču su se u prošlosti maskirali *lupeži* kao mrtvaci. Navodno su time plašili praznovjerne ljude, da bi lakše krali ovce. Najviše se još i sada narod maskira i izvodi različite igre za vrijeme poklada ili karnevala, čiji naziv ovisi o predjelu Dalmacije u kojem se odvija. U Ložišćima se vrijeme kad se maskiraju zove *poklade*, a zadnji pokladni utorak zovu *krneval*, kao i slamnatu lutku *Krneval*, kojoj nerijetko naprave i njegovu ženu *Krnevalušu*. Na pokladni utorak idu po mjestu s lutkom i prikupljaju darove. Na Čistu srijedu prirede pogreb *Krnevalu* i učine *fraju*, gozbu od prikupljenih darova. U Poveljima također vrijeme zovu *poklade*, a lutku *Krnovaj*. U Sumartinu i na Bolu isto kažu za vrijeme *poklade*, lutku Sumartinjani zovu *Karneval*, a Boljani *Karnevol*. Po Braču maskirane osobe općenito zovu *maškare*, negdje ih zovu i *krnevali*, a daju im i posebno ime po ulozi koju izvode u igri.¹¹²

¹¹⁰ Jakov Mikac, *Istarska škrinjica*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977., str. 222.-223.

¹¹¹ Isto, str. 230.-231.

¹¹² Nikola Bonifačić Rožin, Maškare i njihove dramske igre na otoku Braču, *Narodna umjetnost*, vol. 11/12, br. 1, 1975., str. 366.-367.

4.3.1. Pokladne maškare

Iako je maskiranje moguće za sve vrijeme poklada, na Braču se maškare pojavljuju najviše u zadnjim pokladnim danima, posebice na pokladni utorak. U Dalmaciji ima različitih pokladnih maškara. One se razlikuju u maskama i u odjeći, jedne idu noću, druge danju, neke obvezno šute, a druge govore i izvode različite šale i komedije.¹¹³

Maškare se u Dalmaciji dijele prema razlikama u načinu njihovog govora, što je povezano s njihovim promjenama u načinu maskiranja lica. U skladu s time, razlikuju se maškare koje šute ili se javljaju s neartikuliranim glasovima, a tumače ih maska, nošnja i kretnja, maškare koje vrše određenu radnju, popraćenu uzvicima ili izmijenjenim glasovima, ponekad i pjesmom poput kora te maškare koje bez krute maske na licu, unutar svoje skupine, vode dijalog iz kojeg se razabire motiv njihove igre.¹¹⁴

Osim ljude, maškare ovdje prikazuju i životinje, odnosno konja, devu i brava. Među maškarama se pojavljuje i slamnata lutka, *Krneval*, uz koju se u nekim mjestima pojavi i njegova žena *Krnevaluša* od slame. Drugdje Krnevalovu ženu predstavlja živ čovjek obučen u žensku odjeću. Iako je donekle ustaljen postupak s Krnevalom, ipak se i tu razabiru razlike. Nose ga po selu, sude mu, pa ga negdje zapale, vješaju ili bace u more. Ali najviše ima razlika u krnevalskim osudama i testamentima. Testamenti se sastavljaju svake godine, pa kako u svakom selu ima različitih događaja, tako su i *Krnevalovi* grijesi različiti.¹¹⁵

4.3.2. Pokladni likovi Dalmacije

Među maškarama se ističu likovi volova i ovaca, maškare u runima, sa zvoncima i rogovima. Ove maškare se osobito kriju i ne govore, što odaje njihovu starinu. Narod kaže da se ljudi maskiraju da ih ne prepoznaju. Zvone zvoncima da zastraše djecu, te njihov strašan izgled i buka i krika načini su nasljeđene obrane od zlih sila. Bračke

¹¹³ Isto, str. 369.

¹¹⁴ Isto, str. 369.-370.

¹¹⁵ Isto, str. 369.

maškare s runima i zvoncima pripadaju istom tipu pokladnih likova koji se ovdje zovu didi, u Istri i Kastavštini zvončari, u Baranji bušari i buše.¹¹⁶

Pokladne likovi Dalmacije obični su ljudi iz svakodnevnog života. To su, dakle, *did*, seljaci, pijanci, mornari, *ciganke*, udovice, trudnice i babice s liječnikom, ljubavnici, muž i žena, svatovi, poštar, limar i drugi.¹¹⁷

4.3.3. Tijek pokladnih događaja Dalmacije

Maškare u Dalmaciji tijekom ophoda govore kao pijanci. Plaču za *Krnevalom* i mrtvacem, sude *Krnevalu* te čitaju njegovu oporuku. Priredbe s *Krnevalom* priređuju se na pokladni utorak. Na ovaj dan maškare izvode i većinu svojih komedija, bilo u povorci maškara po mjestu, bilo na pokladnom plesu u dvorani. Na pokladni utorak, na posljednji dan poklada, maškare slobodno govore. One ne nose više masku, pa ne moraju više šutjeti i skrivati se, kreću se po danu.¹¹⁸

Suđenje *Krnevalu* najpoznatiji je tradicijski događaj navedenog područja. Tada se oko slamnate lutke, s imenom *Krneval Jure*, koja jedina šuti, odvija tradicionalna radnja, s već poznatim likovima, od kojih su najvažniji sudac, *advokat*, majka, otac, žena i rodbina. Tada se Krnevala optužuje kao krivca za mnoga nedjela, odnosno, tako se simbolično optužuju pogreške lokalnog stanovništva. Oporuka se sastavlja i čita na tradicionalan način. Na Braču te u mjestima uz obalu, nekad lutku bace u more.¹¹⁹

¹¹⁶ Isto, str. 372.

¹¹⁷ Marko Dragić, Velike poklade u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012., str. 166.

¹¹⁸ Nikola Bonifačić Rožin, Maškare i njihove dramske igre na otoku Braču, *Narodna umjetnost*, vol. 11/12, br. 1, 1975., str. 379.-380..

¹¹⁹ Isto, str. 380.-389.

Slika 13. Priredba s *Krnevalom* u Bolu

(Izvor: <https://www.bolinfo.hr/kultura-skolstvo/2020/zahvale-i-nagrade-bolski-karnaval-2020/>, pristupljeno 16. lipnja 2021.)

Priredbe s *Krnevalom* dugo traju jer su sastavljene od više dijelova. Osim navedene središnje točke poklada, postoji mnogo manjih koje se često izvode na ulici ili u dvorištu, gdje maškare stanu za vrijeme svojeg ophoda te u gostionici ili u plesnoj dvorani. Nekad se ove igre izvode i po kućama, gdje su maškare noću došle u posjet. Običaj ovih maškara da obiđu sve mjesto ili da posjete više kuća u mjestu, jedan je od uzroka da ove igre budu kratke, sastavljene tako da se nešto događa oko jednog glavnog povoda, bilo da je to porođaj, nesvijest ili vjenčanje. Za razliku od *Krnevalske* velike i šaljive predstave, ove male igre često imaju neki tužni sadržaj.¹²⁰

O rastanku s pokladama na području Dalmacije spjevana je pjesma:

Krnovale mili, zdravo bio,

Dogodine sina porodilo!

Ova čejad sada te pozdravja,

¹²⁰ Isto, str. 390.-395.

Za korotu sad bale ostavja.
Neće više hoditi iz kuće,
Ni derati po noći obuće, neće više klašine misliti,
Posna jela od sad hoće jisti.
Rad tve smrti, krnevale mili,
Omladinski bal smo ostavili, sada će nam noge počivati,
Mirno ćemo u postěji spati.
Red ti je poći sada u grebinu,
Al pozdravi svu ovu družinu
Ovdi na sudu koja sada stoji
I časove zadnje tebi ona broji.
Gorke suze od obisti roni,
Od obisti, a ne od nevoje.
*Daj nam Bože, dogodine boje!*¹²¹

¹²¹ Cvito Fisković, Pokladne pjesme iz Orebića, *Čakavska rič: polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, vol. 11, br. 1-2, str. 76.-78.

5. NAJPOZNATIJI KARNEVALI U HRVATSKOJ

Karneval je vrijeme kada se ljudi maskiraju, pojedinačno i u skupinama. Maskiranje omogućuje promjenu identiteta te privremeno pojedinca oslobađa od tereta svakodnevnih uloga. Promjenom načina oblačenja može se postići promjenu spola, dobi ili socijalnog statusa, a time uvesti stanje zbunjenosti u ustaljeni poredak stvari. Maske i karnevalska sloboda ponašanja međusobno su uvjetovani jer se ljudi stavljaju kako bi djelovali ludo, a da ih nitko ne primijeti, dok maske prouzrokuju promjene u ponašanju njihovih nositelja. Maskiranje obično prouzrokuje zastrašivanje ili smijeh, ali ponekad se čini da i danas maska može biti u službi nadređenih snaga ili zaštita od njih. Snaga maske najviše privlači djecu, ali nije strana ni odraslima.¹²²

Najčešće se razlikuju seoski, odnosno ruralni i gradski, to jest urbani karnevali i maškare. Prema navedenoj podjeli, iz jedne perspektive, seljačko je ono staro, pravo, autohtono, a gradsko je novo, umjetno, strano nacionalnoj kulturi i lažno.¹²³

5.1. Riječki karneval

Grad Rijeka najpoznatiji je po svojem karnevalskom običaju, u kojem se spajaju venecijanska i austrijska tradicija te slavenska mitologija. Riječki karneval je postao poznatim unatrag 100 godina, ali karnevalska tradicija Grada Rijeke traje već šest stoljeća, o čemu svjedoče pisani izvori pohranjeni u Državnom arhivu u Rijeci. Razvoj Grada doveo je do povećanja broja stanovnika, što je stvorilo osnovu za razvoj novog karnevala. Tako je stari karneval postao zaboravljen, zajedno sa starim običajima, te su se počeli uvoditi novi.¹²⁴

5.1.1. Revitalizacija Riječkog karnevala

Riječki karneval službeno je obnovljen 1982., kada se Turistička organizacija Grada Rijeke aktivno bavila pronalaskom načina revitalizacije toga običaja te buđenja interesa potencijalnih posjetitelja, budući da se Riječki karneval odvija tijekom

¹²² Ivan Lozica, Carnival: a Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 72

¹²³ Ivan Lozica, O karnevalu: diverzija, kohezija, opsceno i mitsko, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 33, br. 1, 2007., str. 191.

¹²⁴ Saša Dmitrović, *Riječki karneval*, Bibliotheca Civica, Rijeka, 1995., str. 8.

predsezona. U to vrijeme, zbog društveno-političke situacije sudionici Karnevala nisu bili prihvaćeni u društvu, zbog stava Crkve i vjernika. Ipak, vlasti su prepoznale potencijal Karnevala i odlučili pomoći u revitalizaciji navedenog. Budući da su prepoznali iznimnu vrijednost tradicije, 1983. su odlučili priključiti u Karneval i druge skupine iz okolnih mjesta, koja su tada pripadala području tadašnje Općine Rijeka.¹²⁵

Sama ideja Riječkog karnevala krenula je od pretpostavke da će on biti smotra karnevalskih grupa koje dočekuje Grad, bez posebnog naglašavanja. Ipak, tijekom godina broj sudionika Karnevala se povećavao te je 1990. zabilježen 1991 sudionik u karnevalskoj povorci. Karneval se nije održavao 1991. i 1992. zbog Domovinskog rata, ali, ipak, 1993. Turistička je zajednica odlučila donekle Riječanima vratiti stari život i pružiti odmak od stvarnosti te je navedene godine ipak održan Karneval. Osim zbog navedenog, 1993. je vrlo važna za Riječki karneval jer je tada u njemu po prvi put sudjelovala inozemna grupa i to s područja Italije. Od 1994. inozemne grupe postale su neizostavan dio Karnevala, a Unija karnevalskih gradova Europe sljedeće je, 1995., Riječki karneval pozvala u svoje članstvo te je tada Riječki karneval proglašen trećim najposebnijim karnevalom u svijetu.¹²⁶

Slika 14. Riječki karneval

(Izvor: <https://funfactory.hr/blog/rijecki-karneval-najveci-karneval-u-hrvatskoj>, pristupljeno 16. lipnja 2021.)

¹²⁵ Isto, str. 52.

¹²⁶ Isto, str. 52.-58.

Zbog iznimne prepoznatljivosti koju je Karneval tijekom godina ostvario, u svrhu samopromocije u rad Karnevala uključivale su se i brojne tvrtke i organizacije. Primarno, one su to činile jer su Karneval pratili razni mediji te su uključivanje u Karneval prepoznale kao najbolji način promocije.¹²⁷

5.1.2. Izbor kraljice Karnevala i primopredaja vlasti

Izbor kraljice Karnevala početna je priredba Riječkog karnevala. Na toj se priredbi bira najšarmantnija ženska predstavica koja kasnije sudjeluje u svim javnim prezentacijama Karnevala. Svake godine priredba predstavlja izazov brojnim karnevalskim skupinama koje svoje predstavnice kandidiraju za Zlatni plašt i titulu Kraljice karnevala.¹²⁸

Kraljicom karnevala može postati ona djevojka koja vrlo dobro poznaje karnevalsku tradiciju, šarmantna je, duhovita, te posjeduje plesna i glazbena umijeća. Uz izbor kraljice, nagrađuju se i najbolji scenski nastupi karnevalskih skupina u pratnji svake kandidatkinje, a nakon proglašenja kraljice slijedi primopredaja *gradskih ključeva* – kada gradonačelnik Rijeke predaje ključeve *Meštru* karnevala.¹²⁹

5.2. Samoborski fašnik

Samoborski fašnik najvažnija je i najpoznatija samoborska tradicijska manifestacija te najveća manifestacija te vrste u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Fašnik u Samoboru predstavlja način tjeranja zime te obnovu prirode i plodnost novog života. Simboli Samoborskog fašnika su Sraka, Princ Fašnik, Sudec i Fiškal, a fašničko geslo je *Bedaki noriju saki dan, a pametni samo na fašnik*, što znači da glupi luduju svaki dan, a pametni samo na fašnik. Tome je tako zbog vjerovanja da je za vrijeme fašnika sve

¹²⁷ Isto, str. 8.

¹²⁸ *Izbor Kraljice Riječkog karnevala i primopredaja ključa Grada*, dostupno na: <https://www.rijecki-karneval.hr/izbor-kraljice-rijeckog-karnevala-i-primopredaja-kuca-grada>, pristupljeno 16. lipnja 2021.

¹²⁹ Na istome mjestu.

dozvoljeno pa i izrugivanje. Također, vjeruje se da je Fašnik najbolji prikaz društvenog, ekonomskog i političkog konteksta samoborskog kraja.¹³⁰

5.2.1. Kratka povijest Samoborskog fašnika

Samoborski fašnik je tijekom godina postao brendom Grada i okolice, a njegovi prvi zapisi pronalaze se u dvadesetim godinama 19. stoljeća.¹³¹ Zapis sa sjednice općinskog vijeća iz 1828. čuva se u Samoborskom muzeju, a u njemu piše da se tražilo iznajmljivanje dvorane u zgradi vijećnice za fašnički bal, s napomenom da ju se u istu svrhu koristilo godinu dana ranije. Navedeni zapis prvi je pisani dokument o Samoborskom fašniku, iz kojeg je razvidno kako je on održan već 1827. Vjerojatno se održavao i ranije, ali o tome nema pisanih dokaza.¹³²

5.2.2. Tijek Samoborskog fašnika

Za razliku od ostalih karnevala, glavnu riječ na Fašniku vode Princeza Sraka, Princ Fašnik, Sudec i Fiškal, koji preuzimaju ključeve Grada od aktualne političke garniture na vlasti i uvode svoja pravila. Primjerice, zabranjuju da se bude trijezan, zabranjuju da se samo pije voda, zabranjuju da se ide rano kući i slično. Od svih se zahtijeva da nose maske, osim onih koji ulaze u banke ili mjenjačnice. Nedjelja je dan kada se na Fašniku povorke mjesnih odbora međusobno bore za naslov pobjednika, sa zanimljivim dosjetkama o nedavnim zbivanjima na lokalnoj i široj sceni.¹³³

Samoborski fašnik tradicionalno završava na pokladni utorak osudom Princa Fašnika i paljenjem njegove lutke, kako bi se osiguralo da godina pred nama bude bez negativnih utjecaja. Tradicionalni fašnički likovi Princ Fašnik, Princeza Sraka, Sudec i Fiškal preuzimaju ključeve grada i proglašavaju Slobodnu fašničku republiku.¹³⁴

¹³⁰ Lela Roćenović, *Bedaki noriju saki dan, a pametni samo na fašnik*, Samobor, Samoborski muzej i Turistička zajednica grada Samobora, 2011., str. 25.-27.

¹³¹ Hrvatska udruga karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, br. 5, 2007., str. 14.

¹³² *Samoborski fašnik*, dostupno na: <https://www.samobor.hr/kultura/samoborski-fasnik-c291>, pristupljeno 16. lipnja 2021.

¹³³ Hrvatska udruga karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, br. 5, 2007, str. 14.

¹³⁴ *Samoborski fašnik*, dostupno na: <https://www.samobor.hr/kultura/samoborski-fasnik-c291>, pristupljeno 16. lipnja 2021.

Slika 15. Slavlje na Samoborskom fašniku

(Izvor: <https://www.scena.hr/naslovnica/vatrometom-zatvoren-samoborski-fasnik/>, pristupljeno 16. lipnja 2021.)

5.3. Senjski ljetni karneval

U Senju se razdoblje prije korizme, dakle od Sveta tri kralja do Čiste srijede ili Pepelnice, naziva mesopust. Mesopust ima kršćansko značenje, ali pojam je moguće promatrati kao dopuštanje ili napuštanje mesa. Senjski se ljetni karneval, kao što i ime navodi, održava u kolovozu. Za Senjski ljetni karneval Senjani koriste nazive Letnji karneval ili samo Karneval.¹³⁵

5.3.1. Tijek Senjskog ljetnog karnevala

Senjski ljetni karneval specifičan je po tome što o njemu postoje mnogi izvori: *Na pokladni utorak okrabulje se i zbijaju po gradu svakojake ludorije i šale, kakve samo mogu čovjeku na um pasti. Na Čistu srijedu iliti Pepelnicu obuku se također u neobično i čudno odijelo, namažu si lice čađom od tava i kotlova, pa tako lete okolo po ulicama,*

¹³⁵ Ivan Lozica, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str.

*zvone na vratima i pitaju, da im se donese brašna, ulja, kruha i vina. Kad se takvih krabulja priličan broj sakupio, nalože na trgu ili ulici vatru, umijese od brašna i vode kolač, ispeku ga, pa onda sjednu jesti i piti, zbijaju svakojake ludorije i oplakuju pri tom Bachovu smrt.*¹³⁶

Dakle, tijekom Senjskog ljetnog karnevala se, kao i na svim prethodno spomenutim područjima, na pokladni utorak ljudi maskiraju i vesele po ulicama. Na Čistu srijedu ili Pepelnicu si lice obojaju u crno te ponovno ophode po gradu, tražeći za nagradu brašna, ulja, kruha i vina. Zatim od dobivene nagrade ispeku kolač.

5.3.2. Kretanje povorke Karnevala

Povorka Karnevala ima dobro poznat put kretanja. Kreće se od Velike place (Cilnice), kroz Velika vrata, ulicom Stjepana Radića, Starom cestom, Obalom Kralja Zvonimira preko Pavlinskoga trga, ulice Potok do Velike place. Također, utvrđen je i redosljed sudionika. Na čelu su uvijek djevojke s karnevalskom zastavom, a slijedi ih gradska glazba i mažoretkinje, meštar Karnevala sa svojim gostima, a to su kraljica Karnevala, gradonačelnik Senja, pivci te delegacije stranih zemalja, a na kraju ide i gradska svita. Nakon njih idu strane skupine, skupine iz Hrvatske te, na kraju, skupine iz Senja, kojih je uvijek najviše.¹³⁷

¹³⁶ Ante Glavičić, Mesopusni običaji Senjana prema J. W. Valvasoru, *Smišna senjska kronika*, vol. 1, Senj, 1972., str. 72.-73.

¹³⁷ Sanja Schneider, Senjski ljetni karneval, *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, vol. 32, br. 25, str. 85.-86.

Slika 16. Senjski ljetni karneval
(Izvor: <http://www.senjskabura.hr/?ispis=detalji&novost=5345&kat=75>, pristupljeno 16. lipnja 2021.)

ZAKLJUČAK

Pokladni običaji su običaji koji su uvjetovani tradicijom, a proizlaze iz starih pretkršćanskih elemenata iz područja magije, religije i mitologije. Spominju se još u antičkom Rimu, a od kasnog srednjeg vijeka pokladni su se običaji širili gradovima katoličke Europe, što je pomalo oprečno jer je Crkva oduvijek protivnik pokladnih običaja.

Pokladni običaji nisu toliko jednostavna tema. Kritike koje su izražene u pokladnim običajima dio su narodne kulture, u kojoj se prožimaju ozbiljnost i šala. Zbog šale, koja je ponekad vrlo diskutabilna, pokladni običaji često su tema diskusija jer po nekim pretpostavkama pogubljenje karnevalske lutke podsjeća na stvarnu ljudsku žrtvu. Ipak, poklade se vežu uz vedriju konotaciju, uz obnovu moći i ciklus obnove u prirodi.

Iako se često smatraju sinonimima, poklade se razlikuju od karnevala po raskalašenijem pristupu. Poklade se kreću u skupinama i uvijek stvaraju buku te imaju magijska obilježja, a primarni cilj im je bio otjerati zimu, demone i sile zla. Karneval se veže uz veselje i maskiranje te nema neko dublje značenje. No, ipak, sama riječ karneval potječe iz dva moguća poganska etimološka sloja, gdje prema jednom znači progutati meso, a prema drugom čamac na kotačima, što je vrlo zanimljivo jer i danas postoje razni karnevali gdje su čamci vrlo česti u motoriziranim karnevalskim povorkama.

U Hrvatskoj, poklade nisu niti zimski običaj, a niti proljetni. Pokladni običaji u Hrvatskoj označavaju razdoblje između zime i proljeća. Hrvatski su kalendarski običaji u velikoj mjeri povezani s važnim datumima u crkvenom kalendaru te je početak poklada različit od dijela do dijela Hrvatske, no, uvijek je vezan uz svetkovine. Ipak, kao najrašireniji početak razdoblja poklada smatra se vrijeme nakon Bogojavljanja, Vodokršća, odnosno Sveta tri kralja.

Osim što se početak poklada razlikuje od dijela do dijela Hrvatske, tako se razlikuju i likovi u pokladama i njihovi nazivi. Oni se također vežu uz razne ritualne funkcije, kojih sudionici u pokladama nisu svjesni jer oni samo ponavljaju običaje koje su naslijedili od svojih predaka.

Nadalje, pokladni običaji mogu se podijeliti na ruralne i urbane, odnosno spomenute *luperkalijske* i *saturnalijske*. Prvi predstavljaju autentičniji tip pokladnih običaja koji

ostavlja dojam ruralnosti i uglavnom se nalazi u stočarskim regijama. Najlakše ga je identificirati po grupnom maskiranju muškaraca u iste ili vrlo slične kostime, obično od životinjske kože, dakle runa ili krzna, i zvonima koja nose na odjeći ili u rukama, ponekad pričvršćena na drvene rašljaste rekvizite različitih naziva. Negdje u ophodima sudjeluju neoženjeni muškarci, dok u drugima takva ograničenja više ne postoje. Specifično za navedene je da izgledaju opasno i zastrašujuće, čemu pridonose pokretom i plesom te tako progone djecu i mlade žene, pokušavajući ih posuti pepelom ili namazati čađom. Ruralni su pokladni običaji očuvaniji od onih urbanih.

Prethodno navedeno potvrđuje primjer zvončara s područja Kastavštine. Kastavština geografski obuhvaća dio oko Kastva, odnosno područje istarskog visokog Krasa koji se ističe Ćićarijom i Učkom. Ondje u vrijeme poklada desetak grupa muškaraca obilazi svoja i susjedna sela na tradicijskim ophodima po tradicijskim putevima. Neki imaju maske, a neki samo oglavlja koja simboliziraju vegetaciju i plodnost. Svakako, svi imaju ogrnute naopako okrenute ovčje kože te zvona, po kojima su i nazvani zvončari. Zvončari zvone zvonima krećući se na različite načine, za što je potrebno izuzetno umijeće, ali i fizička izdržljivost. Danas postoje tri osnovne skupine zvončara, a to su zvončari s velikim zvonom i zoomorfnom maskom na glavi, odnosno Halubajski zvončari. Drugi su zvončari s cvjetnim oglavljima i tri zvona, to jest Brežanski zvončari, Brgujski, Frlanski, Mučićevi, Rukavački, Zvonejski te zvončari Korenskog i Vlahovog brega. Posljednji su zvončari s oglavljima s papirnatim raznobojnim trakama i tri zvona, a to su Žejanski i Munski zvončari s područja Ćićarije.

Slične zvončarima, no na području Baranje, poznate su buše. Buše započinju *lakomim četvrtkom*, četvrtkom prije poklada, za koji se vjeruje da je ispunjen magijskim činima. Navedeno je povezano i uz legendu o bušama, koja se, kao i ona o zvončarima, veže za protjerivanje Turaka uz pomoć maskiranja. Buše se održavaju u vrijeme poklada, od nedjelje do utorka prije Čiste srijede. U Podunavlju se za *poklade* češće koristi pojam *fašanage*, no, vrlo često se ti pojmovi paralelno upotrebljavaju. Poznate su strašne buše, lipe buše te male i velike buše.

Zvončari i buše valorizirani su i poznati pokladni običaji Hrvatske. Uz njih, na ovom području postoji i mnogo drugih običaja, koji se vežu uz likove Ciganina, vraga, popova, lopova, briača, medvjeda, prosjaka, putujućih trgovaca, žandara i drugih. Primjerice, poznati su običaji u Međimurju, specifični po svojoj upotrebi drvenih maski. Po obliku i upotrebi međimurske pokladne maske mogu se svrstati u tri grupe. Prva grupa su

antropomorfne maske, kojima pripadaju *larfe* i *lafre*, koje pokrivaju samo lice, a izražavaju ljudski lik. Druge su maske s antropomorfnim i zoomorfnim elementima, *lampe*, koje izražavaju ljudski lik kome su dodani i životinjski elementi rogovi i *gubec*. Posljednje su zoomorfne maske *čaplje*, koje predstavljaju glave životinja te koje se ne stavljaju na lice nego se na štapu drže ispred lica. Maske su izrađene iz vrbova drva te obojene najčešće crvenom, plavom i bijelom bojom. Sjaj na maskama se postiže premazivanjem raznim mastima i uljima. Uz maske, u Međimurju je specifičan i običaj obrovanja, u kojima dvojica u ulozi konja obavljaju obrovanje.

Pokladni običaji u Istri također imaju dugu povijest te ondje postoje mnoge maškarane povorke, ponajviše u selima. Pokladni običaji u Istri započinju već na dan Svetog Antuna Pustinjaka, a posebno se slavi Pusna nedeja, ali i Pusni *pondejaki* utorak Pust, kada se spaljivanjem Pusta završavaju svi pokladni običaji. Pust završava na Pepelnicu, 42 dana prije Uskrsa, no običaji ovise od mjesta do mjesta. Glavni predstavnik maškara je najčešće stariji muškarac, čija je dužnost riješiti moguće probleme, koji su uobičajeno svakodnevni za pokladne ophode. Za Istru je specifična *igra na ruh*, pučka igra koja se igra na cesti od Svetog Ivana do Mosta. *Igra na ruh* je igra bez natjecateljskog karaktera, a igra se za vrijeme Pepelnice, kako bi simbolizirala pripremu za korizmena odricanja.

U Dalmaciji su se u prošlosti ljudi maskirali više nego što se maskiraju danas. I ondje se stanovništvo maskira ovisno o predjelu te se tako i izvode različite igre. Primjerice, u Ložišćima na Braču ovo vrijeme nazivaju *poklade*, a posljednji pokladni utorak zovu *krneval*, kao i slamnatu lutku *Krneval*, kojoj nerijetko naprave i njegovu ženu *Krnevalušu*. Na pokladni utorak idu po mjestu s lutkom i prikupljaju darove. Na Čistu srijedu prirede pogreb *Krnevalu* i učine *fraju*, gozbu od prikupljenih darova. U Povoljima također vrijeme zovu *poklade*, a lutku *Krnovaj*.

Posljednji, no ne manje važni su karnevali čija je diferencijacija od poklada već objašnjena. Svakako najpoznatiji karneval je onaj Riječki, koji je s time u skladu i najzastupljeniji u medijima. Poznati su još i Samoborski fašnik te Senjski ljetni karneval. Hrvatska obiluje pokladnim običajima koje je potrebno prepoznati i valorizirati jer su, kao i sve što ovisi o ljudima, sklone promjenama, ali i izumiranju.

LITERATURA

a) knjige:

1. Baroja, Julio Caro, *Le Carneval*, Gallimard, Mayenne, 1979.
2. Braica, Slavko, *Godišnji običaji*, Marjan tisak d.o.o, Split, 2004.
3. Dmitrović, Saša, *Riječki karneval*, Bibliotheca Civica, Rijeka, 1995.
4. Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1988.
5. Jardas, Ivo, *Kastavština*, Naklada Kvarner, Kastav, 2010.
6. Kuret, Niko, *Maske slovenskih pokrajin*, Cankarjeva založba v Ljubljani - Znanstveno raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana, 1984.
7. Lechner, Zdenka, *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*, Hrvatsko društvo folklorista, Zagreb, 2000.
8. Lozica, Ivan, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997.
9. Matetić, Franjo, *Zvoneća svojni*, Naklada Adamić, Rijeka, 1999.
10. Mikac, Jakov, *Istarska škrinjica*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977.
11. Nikočević, Lidija, *Zvončari i njihovi odjeci*, Naklada Kvarner, Kastav, 2014.
12. Predojević, Željko, *Usmene priče Hrvata iz južne Baranje*, Centar za kulturu Grada Belog Manastira, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir, 2018.
13. Roćenović, Lela, *Bedaki noriju saki dan, a pametni samo na fašnik: fašnik u Samoboru i okolici u razdoblju od 1857. do 2010.*, Samobor, 2011.
14. Šepić-Bertin, Franjo, *Zvončari, partenjaki, feštati, maškare*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1997.

b) radovi u zbornicima:

1. Nikočević, Lidija, Godišnji proljetni ophod *Zvončari* s područja Kastavštine, u: Biškupić Bašić, Iris (ur.), *Hrvatska nematerijalna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 26.-27.
2. Nikočević, Lidija, Ojkanje: Zvončari Kastavštine: Bučni i šareni istjerivači zlih sila, u: Čaplar, Alan (ur.), *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 214.-221.

3. Vitez, Zorica, Iskorak iz svakidašnjice, u: Čapo Žmegač, Jasna i dr. (ur.), *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 151.-219.

c) stručni članci:

1. Batušić, Nikola, O kalendaru, *Prolog*, vol. 53/54, br. 14, 1982., str. 19.-23.
2. Benc-Bošković, Katica, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 1, br. 1, str. 81.-90.
3. Bonifačić Rožin, Nikola, Maškare i njihove dramske igre na otoku Braču, *Narodna umjetnost*, vol. 11/12, br. 1, 1975., str. 365.-396.
4. Dragić, Marko, Velike poklade u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 155.-188.
5. Fisković, Cvito, Pokladne pjesme iz Orebića, *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, vol. 11, br. 1-2, str. 51.-81.
6. Glavičić, Ante, Mesopusni običaji Senjana prema J. W. Valvasoru, *Smišna senjska kronika*, vol. 1, Senj, 1972., str. 72.-73.
7. Kuna, Marijana, Petaračke buše, *Godišnjak*, br. 5, str. 68.-82.
8. Lozica, Ivan, Poklade u Zborniku za narodni život i običaje južnih slavena i suvremeni karneval u Hrvatskoj, *Narodna umjetnost*, vol. 23, br. 1, 1986., str. 31.-56.
9. Lozica, Ivan, Carnival: a Short History of Carnival Customs and Their Social Function, *Narodna umjetnost*, vol. 44, br. 1, 2007., str. 71.-92.
10. Lozica, Ivan, O karnevalu: diverzija, kohezija, opsceno i mitsko, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 33, br. 1, 2007., str. 190.-208.
11. Margetić, Mirjana, Dječje igre na otvorenom i blagdansko darivanje djece u Istri, *Etnološka istraživanja*, vol. 14, 2009., str. 133.-144.
12. Ramušćak, Ljubica, Pokladni običaji u Međimurju, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 4, br. 4, str. 73.-73.
13. Rihtman-Auguštin, Dunja, Metamorfoza socijalističkih praznika, *Narodna umjetnost*, br. 27., str. 21.-32.

14. Schneider, Sanja, Senjski Ljetni karneval, *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, vol. 32, br. 25, str. 75.-95.

d) publikacija:

1. Hrvatska udruga karnevalista, *Hrvatski karnevalist*, Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista, br. 5, 2007.
2. Kuna, Marijana, Petrarčke buše, Jurić, Edo (ur.), *Godišnjak Ogranak Matice hrvatske*, Beli Manastir, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, 2008.

e) internetski izvori:

1. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Poklade*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49035>, pristupljeno 18. lipnja 2021.
2. Istrapedia, *Igra na ruh*, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1744/igra-na-ruh>, pristupljeno 1. lipnja 2021.
3. *Izbor Kraljice Riječkog karnevala i primopredaja ključa Grada*, dostupno na: https://www.rijecki-karneval.hr/izbor_kraljice_rijeckog_karnevala_i_primopredaja_kuca_grada, pristupljeno 16. lipnja 2021.
4. Moravček, Goran, *Mesopust je više od folklor*, dostupno na: <http://fluminensia.org/mesopust-je-vise-od-folklor>, pristupljeno 5. svibnja 2021.

POPIS PRILOGA

a) slike:

Slika 1. Pogubljenje Princa Fašnika u Samoboru	4
Slika 2. Motorizirana riječka karnevalska povorka	6
Slika 3. Halubajski zvončari	17
Slika 4. Rukavački zvončari	18
Slika 5. Zvonejski zvončari	19
Slika 6. Matuljski zvončari	20
Slika 7. Mučićevi zvončari	21
Slika 8. Žejanski zvončari	22
Slika 9. Strašne buše	26
Slika 10. Lipe buše	27
Slika 11. Pokladni likovi Ciganina, ciganke te kume	31
Slika 12. Igra na ruh	36
Slika 13. Priredba s Krnevalom u Bolu	40
Slika 14. Riječki karneval	43
Slika 15. Slavlje na Samoborskom fašniku	46
Slika 16. Senjski ljetni kameval	48

SAŽETAK

Poklade predstavljaju narodni običaj koji u svakodnevicu uvodi određeni nered. To su preokreti dobra i zla, duhovnoga i tjelesnoga, realnoga i magijskoga, religijskoga i poganskoga. Poklade u Hrvatskoj predstavljaju razdoblje između zime i proljeća. Ovdje se vrlo često događaji vežu uz kršćanske svetkovine, pa se tako veže i početak, ali i kraj pokladnih običaja. Ipak, ne postoji određen početak običaja, oni ovise o dijelu Hrvatske u kojem se odvijaju, baš kao što o tome ovise i likovi pokladnih običaja te sami pokladni običaji. U Hrvatskoj su od valoriziranih pokladnih običaja najpoznatiji zvončari s područja Kastavštine te buše iz Baranje. Navedena dva pokladna običaja zapravo su slična i vezana uz slične legende. Kada je riječ o nevaloriziranim pokladnim običajima, njih je zaista mnogo te oni, koliko bili različiti, toliko su u određenim segmentima slični. Primjerice, gotovo svugdje se pojavljuju *did*, seljaci, pijanci, mornari, *ciganka*, udovica, trudnica, kum i kuma i običaji vezani uz navedene. Dakako, neophodno je spomenuti i karnevale, od kojih su najpoznatiji Riječki karneval, Samoborski fašnik te Senjski ljetni karneval.

Ključne riječi: poklade, pokladni običaji, zvončari, buše, karneval

SUMMARY

Carnivals are a folk custom that introduce a certain chaos into everyday life. They are a contrast of good and evil, spiritual and physical, real and magical, religious and pagan. Carnivals in Croatia represent the period between winter and spring. Here, the events are often associated with Christian festivals, so the beginning and the end of carnival customs are connected. However, there is no definite beginning of customs as they are tied to the part of Croatia in which they take place, and so are the characters of carnival customs and the carnival customs themselves. In Croatia, the most famous of the valorized carnival customs are bell ringers from the Kastav region, and bushes from Baranja. These two carnival customs are quite similar and related to similar legends. When it comes to unvalorized carnival customs, there are a great number of them, and they, as different as they are, are much the same in certain segments. For example, *did*, peasants, drunkards, sailors, gypsies, widows, pregnant women and godparents. Customs related to the appear almost everywhere. Of course, it is necessary to mention the carnivals, the most famous of which are the Rijeka Carnival, the Samobor Carnival and the Senj Summer Carnival.

Keywords: carnivals, carnival customs, bell ringers, bushes, carnival

Sažetak pregledala: Andrea Dumančić mag.inf.et.comm.et.mag.philol.angl.